

Univerzita Hradec Králové

Ústav sociální práce

Nová sociální rizika v současné společnosti

Diplomová práce

Autor:	Bc. Kateřina Rekirschová
Studijní program:	N6731 Sociální politika a sociální práce
Studijní obor:	Sociální práce
Vedoucí práce:	PhDr. Martin Smutek, Ph.D.

Hradec Králové

2016

Zadání diplomové práce

Autor: Bc. Kateřina Rekirschová

Studium: U1354

Studijní program: N6731 Sociální politika a sociální práce

Studijní obor: Sociální práce

Název diplomové práce: **Nová sociální rizika v současné společnosti**

Název diplomové práce AJ: New Social Risks in the Contemporary Society

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Diplomová práce se bude zabývat vymezením nových sociálních rizik, identifikací jejich příčin a následně i možností řešení do budoucna. Práce se zaměří na možná řešení těchto nových sociálních rizik do budoucna. Metoda výzkumu: Kvalitativní strategie ? technika rozhovoru. Doporučená literatura: Keller, J. Nová sociální rizika a proč se jim nevyhneme, Praha: SLON

Garantující pracoviště: Katedra sociální práce a sociální politiky,
Ústav sociální práce

Vedoucí práce: PhDr. Martin Smutek, Ph.D.

Oponent: Mgr. Jan Hloušek, Ph.D.

Datum zadání závěrečné práce: 28.1.2014

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala samostatně pod vedením vedoucího diplomové práce a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne 22. 3. 2016

Bc. Kateřina Rekirschová

Abstrakt

REKIRSCHOVÁ, Kateřina. *Nová sociální rizika v současné společnosti*. Hradec Králové, 2015. Diplomová práce. Univerzita Hradec Králové, Ústav sociální práce.

Diplomová práce se zabývá vymezením nových sociálních rizik, identifikací jejich příčin a případně najít do budoucna jejich možná řešení. Předmětem zájmu je zjistit, zda vzdělání pro oslovené pracující matky představuje tzv. pojišťující systém, který je chrání před novými sociálními riziky.

První kapitola teoretické části se věnuje vymezení základních pojmů, které se budou vyskytovat v celé závěrečné práci. Ve druhé kapitole jsou popsána a vymezena stará sociální rizika, dále tu jsou uvedeny tři pilíře jistění proti sociálním rizikům a krátký historický pohled na ně. Třetí kapitola se zabývá novými sociálními riziky, jejich vymezením a interpretací různých autorů. Ve čtvrté kapitole je popsána historie vzdělávání žen v České republice a statistiky vzdělání českých žen. Dále je tu vysvětlen pojem vzdělanostní společnost a s tím související životní cyklus.

Praktická část diplomové práce se zabývá vymezením hlavního výzkumného cíle a dílčích výzkumných cílů. Hlavním cílem této je závěrečné práce je zjistit, zda vzdělání představuje pro pracující matky tzv. pojišťující systém, který je chrání před novými sociálními riziky a případně najít do budoucna možná řešení těchto nových sociálních rizik. S ohledem na tento cíl byla zvolena kvalitativní výzkumná metoda. Výzkumný soubor tvoří celkem 7 pracujících matek s vysokoškolským vzděláním.

Provedeným výzkumem bylo zjištěno, že oslovené ženy nevnímají vzdělání jako pojišťující systém, který by je měl chránit před sociálními riziky. Důležitou roli kromě vzdělání také přikládají ke své získané praxi a zkušenostem.

Klíčová slova: nová sociální rizika, stará sociální rizika, sociální stát, trh práce, pracující ženy, vzdělávání.

Abstract

REKIRSCHOVÁ, Kateřina. *New Social Risks in the Contemporary Society*. Hradec Králové, 2015. Master Degree Thesis. University of Hradec Králové.

The Master Degree Thesis deals with the definition of new social risks, identifies their causes and finds possible solutions for the future. The focus is to determine whether education for working mothers is sufficient to ensure their protection from new social risks.

The first chapter of the theoretical part defines the basic terms that will occur throughout the thesis. The second chapter describes and defines the past social risks and the three options for protection against social risks are also introduced and explained. The third chapter looks at new social risks, their definition and interpretation by different authors. The fourth chapter describes the history of women's education in the Czech Republic and the statistics relating to the education of Czech women. The concept of knowledge society and related lifecycle are also explained in this chapter.

The practical part deals with the definition of the main research goals and specific research goals. The main aim of the thesis is to determine whether education for working mothers is needed and if it protects them against new social risks. Possible future solutions to these new social risks are explored. Research methods are used to support this aim. The research group consists of 7 working mothers with a higher education.

Through the research, it was found that participating women do not perceive education as a protection against social risks. A more significant factor for them is their vocational experience.

Keywords: new social risks, old social risks, welfare state, labor market, working women, education

Poděkování

Tímto bych chtěla poděkovat svému vedoucímu diplomové práce panu PhDr. Martinovi Smutkovi, Ph.D. za odborné vedení, cenné rady, připomínky a doporučení. Zároveň děkuji všem informantkám za jejich spolupráci při tvorbě výzkumné části závěrečné práce. Také děkuji své rodině za poskytnutí morální podpory a podmínek ke zpracování této práce.

Obsah

ÚVOD	9
TEORETICKÁ ČÁST	11
1 TEORETICKÉ VYMEZENÍ ZÁKLADNÍCH POJMŮ.....	11
1.1 RIZIKO	11
1.2 VZDĚLÁNÍ A KVALIFIKACE.....	12
1.3 SOCIÁLNÍ STÁT	12
1.4 TRH PRÁCE	14
1.5 VEŘEJNÁ SLUŽBA	14
1.6 SOCIÁLNÍ ZABEZPEČENÍ	14
1.7 SHRUTÍ ZÁKLADNÍCH POJMŮ	16
2 STARÁ SOCIÁLNÍ RIZIKA	17
2.1 VYMEZENÍ STARÝCH SOCIÁLNÍCH RIZIK	17
2.2 TŘI PILÍŘE JIŠTĚNÍ PROTI SOCIÁLNÍM RIZIKŮM	18
2.3 KRÁTKÝ HISTORICKÝ POHLED NA SOCIÁLNÍ RIZIKA.....	18
2.4 SHRUTÍ KE STARÝM SOCIÁLNÍM RIZIKŮM.....	20
3 NOVÁ SOCIÁLNÍ RIZIKA	21
3.1 VYMEZENÍ NOVÝCH SOCIÁLNÍCH RIZIK	21
3.2 ODKLÁDÁNÍ MATEŘSTVÍ NA POZDĚJŠÍ DOBU	22
3.3 POSTAVENÍ ŽEN NA TRHU PRÁCE	23
3.3.1 <i>Harmonizace profesního a rodinného života</i>	24
3.4 SHRUTÍ INFORMACÍ O NOVÝCH SOCIÁLNÍCH RIZICÍCH	25
4 VZDĚLÁNÍ ŽEN NA TRHU PRÁCE.....	27
4.1 HISTORIE VZDĚLÁVÁNÍ ŽEN V ČESKÉ REPUBLICE	27
4.2 STATISTIKY VZDĚLÁNÍ ŽEN V ČESKÉ REPUBLICE	31
4.3 VZDĚLANOSTNÍ SPOLEČNOST	32
4.4 ŽIVOTNÍ CYKLUS	33
4.5 SHRUTÍ VZDĚLÁVÁNÍ ŽEN NA TRHU PRÁCE	34
PRAKTICKÁ ČÁST	36
5 KVALITATIVNÍ VÝZKUM NOVÝCH SOCIÁLNÍCH RIZIK.....	36
5.1 DRUH VÝZKUMU	36

5.2	FORMULACE HLAVNÍHO A DÍLČÍCH VÝZKUMNÝCH CÍLŮ	37
5.3	TRANSFORMACE DÍLČÍCH CÍLŮ DO TAZATELSKÝCH OTÁZEK	38
5.4	ZVOLENÉ TECHNIKY.....	39
5.5	POPIS PRŮBĚHU SBĚRU DAT	40
5.6	VÝZKUMNÝ VZOREK.....	41
6	ANALÝZA A INTERPRETACE DAT	43
6.1	DÍLČÍ VÝZKUMNÝ CÍL 1.....	43
6.1.1	<i>Interpretační shrnutí DVC 1</i>	46
6.2	DÍLČÍ VÝZKUMNÝ CÍL 2.....	47
6.2.1	<i>Interpretační shrnutí DVC 2</i>	49
6.3	DÍLČÍ VÝZKUMNÝ CÍL 3.....	50
6.3.1	<i>Interpretační shrnutí DVC 3</i>	52
6.4	DÍLČÍ VÝZKUMNÝ CÍL 4.....	53
6.4.1	<i>Interpretační shrnutí DVC 4</i>	56
	ZÁVĚR.....	58
	SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	62
	SEZNAM TABULEK	65
	SEZNAM PŘÍLOH	66

Úvod

Ve své diplomové práci se zabývám novými sociálními riziky. Téma této závěrečné práce je v současné době aktuální a týká se celé společnosti. Jelikož nová sociální rizika jsou velmi obširným tématem a postihují úplně všechny členy naší společnosti, tak jsem se primárně zaměřila na pracující ženy pečující o děti.

Toto téma jsem si vybrala ze seznamu nabízených témat, která byla vyspána vyučujícími našeho Ústavu sociální práce. Prvním impulsem k jeho zvolení byla přednáška týkající se nových sociálních rizik, která mě velmi zaujala a zároveň přiměla k zamyšlení se nad problémy soudobé společnosti.

Teoretická část této závěrečné práce se skládá celkem ze čtyř kapitol. V první kapitole jsou vymezeny základní pojmy. Druhá kapitola se zabývá vysvětlením starých sociálních rizik, historickým pohledem na ně a příčinami jejich vzniku. Ve třetí kapitole jsou vymezena nová sociální rizika a s tím související odkládání mateřství žen na pozdější dobu a jejich postavení na trhu práce. Čtvrtá kapitola je zaměřena na vzdělání žen pohybujících se na trhu práce, na vzdělanostní společnost a životní cyklus.

Hlavním výzkumným cílem diplomové práce je pomocí kvalitativních rozhovorů zjistit, zda vzdělání představuje pro pracující matky tzv. pojišťující systém, který je chrání před novými sociálními riziky a případně najít do budoucna možná řešení těchto nových sociálních rizik.

V praktické části je zkoumáno postavení pracujících žen na trhu práce, které zároveň pečují o děti. Dále se tu zaměřuji na jejich motivy vedoucí je ke vzdělání na vysoké škole a důvody k případnému odkládání jejich mateřství. Také je tu zjišťováno, jaké služby tyto ženy využívají. Pro výzkumné šetření byl zvolen kvalitativní výzkum. Zvolenou výzkumnou technikou je strukturovaný rozhovor s otevřenými otázkami. Výběr této techniky není náhodný, jelikož preferuji osobní kontakt s dotazovanými a také se domnívám, že tato technika byla přínosem k vypracování celé diplomové práce. Dotazované totiž měly možnost přímo se setkat s autorkou této závěrečné práce. V praktické části jsou využity poznatky uvedené v teoretické části, obě části této diplomové práce se totiž prolínají a vzájemně na sebe navazují.

Ke zpracování této práce byl maximálně využit studijní zdroj uvedený v zadání závěrečné práce, z čehož vyplývá, že stěžejním autorem pro její vytvoření se stal sociolog Jan Keller. K vypracování této diplomové práce byly samozřejmě použity i další zdroje, které jsou uvedeny v seznamu použitých zdrojů.

Výsledky výzkumu pomohou zodpovědět otázku, zda oslovené ženy vnímají vzdělání jako pojišťující systém, který je chrání před novými sociálními riziky. Zjištěné informace se také mohou stát inspirací dalším studentům pro vypracování a výběr jejich závěrečné práce. Výsledky výzkumu budou představovat veřejnosti pohled těchto oslovených žen na vnímání svého postavení na trhu práce, svého vzdělání a mateřství.

TEORETICKÁ ČÁST

1 Teoretické vymezení základních pojmů

První kapitola se zabývá vymezením základních pojmů, které se budou vyskytovat v textu celé diplomové práce. Každý autor zabývající se danou tematikou definuje následující pojmy rozdílným způsobem. Záleží však na samotném čtenáři, jak pochopí výklad některého z autorů. Většinou si volíme takového autora, který je nám něčím blízký. Právě z tohoto důvodu jsem nejvíce čerpala z knih Vojtěcha Krebse, Jana Kellera a Miloše Večeři.

Domnívám se, že je velmi důležité hned na začátku diplomové práce vyjasnit a definovat jednotlivé základní pojmy, aby nebylo nutné se jejich vysvětlováním zabývat v jiných kapitolách celého textu. Za nejdůležitější z nich považuji pojem riziko a vzdělání. Tato dvě slova se budou prolínat celou závěrečnou prací, jelikož jejím hlavním cílem je, zjistit, zda vzdělání představuje pro dotazované pracující matky tzv. pojišťující systém, který je chrání před novými sociálními riziky.

1.1 Riziko

Pojem riziko má v různých oborech odlišný význam. V běžném životě riziko značí nějakou nejistotu, která se vztahuje k určitému zdroji našich budoucích problémů, které jsou konkrétně a časově vymezené (Riziko, 2014).

Riziko je z historického hlediska spjato se ztrátou kontroly nad výsledky lidského jednání. Pojem riziko je spojen s možnostmi, šancemi nebo pravděpodobnostmi výskytu nějakých událostí, které jsou nejčastěji důsledkem činností lidí nebo jejich politiky. Toto slovo nabývá na významu vždy v situacích, ve kterých lidé přehlížejí hranice svého poznání, spoléhají na štěstí či osud a ztrácí vliv nad sociálním prostředím, v němž žili. Riziko je považováno za společenský fenomén, který se stal předmětem společenských věd (Sirovátka, Winkler, 2010).

Sociální rizika jinými slovy sociální události či příhody jsou právně spojované se vznikem, změnou nebo zánikem práv a povinností, pomocí nichž lze předejít, zmírnit

nebo překonat tíživou životní situaci. Mezi hlavní sociální události řadíme zejména nemoc, úrazy, těhotenství, stáří, invalidita, smrt a narození dítěte (Krebs, 2005).

1.2 Vzdělání a kvalifikace

Vzdělání je výsledkem dvou vzájemně souvisejících procesů. Prvním procesem je výchova, která je chápána jako formativní proces, v němž jsou záměrným působením utvářeny osobnostní vlastnosti, morální a charakterové vlastnosti jedince. Při tomto procesu si jedinec osvojuje určité způsoby a normy chování ve společnosti. Výchova je velmi významná pro rozvíjení a kultivaci lidských kvalit každého člověka a předurčuje morální kvality celé populace (Krebs, 2005).

Druhým procesem je vzdělávání, ve kterém převažuje informativní aspekt. Jedinec získává a osvojuje si soustavu poznatků, dovedností i metody jejich nabývání (Krebs, 2005).

Vzdělání je výsledkem obou výše uvedených procesů. Vzdělání je nehmotné a je pouze vlastností člověka, což znamená, že s ním může disponovat a dále ho rozvíjet (Krebs, 2005).

Kvalifikace je schopnost vykonávat určitou práci. Kvalifikace, jinými slovy odborná kompetence, se váže k výkonu určité profese. Jedná se spíše o ekonomickou kategorii a vedle určitého vzdělání je tvořena i mimovzdělanostními prvky. Mezi tyto prvky patří například délka praxe, zručnost a různé schopnosti jedince (Krebs, 2005).

1.3 Sociální stát

Tento pojem se skládá ze dvou slov, z nichž každé je možné zvlášť charakterizovat. Přívlastek **sociální** v období reálného socialismu zdůrazňoval sociální jistoty pro všechny, čímž byl ve společnosti vytvářen mýtus o štědrosti socialistického státu. Slovo sociální má přitom hned několik následujících významů. Je synonymem pojmu společenský. Dále je eufemismem v označení hygienických zařízení. V neposlední řadě je přívlastkem ve spojení se slovy sociální výpomoc nebo služba, která usiluje o zlepšení životních podmínek ohrožených jedinců (Večeřa, 1993).

Pojem **stát** patří mezi základní pojmy sociologie, ale neexistuje jeho všeobecně uznávaná definice. Obvykle je spojován s problematikou rozdělení moci ve společnosti. Podle Durkheima je stát nástrojem prosazování obecného zájmu a překonávání vnitřních rozporů, které rozdělují společnost (Keller, 2012). „*Stát je organizace, která svým členům garantuje ochranu a bezpečí a vyžaduje za to určité protislužby.*“ (Keller, 2012, s. 161)

Vymezení pojmu **sociální stát** je značně obtížné, poněvadž fenomén sociálního státu existuje v různých národních státech, které se vzájemně liší ekonomickými, politickými a sociálními podmínkami. Navíc se při jeho vymezení střetávají odlišné názory autorů a jejich rozdílná realita společenského života, ze které vycházejí při posuzování vlastního i ostatních sociálních států. Většina autorů se vyhýbá jeho přesnějšímu pojmovému vymezení z důvodu neexistence jednoznačného pojmání sociálního státu (Večeřa, 1993).

Profesor Večeřa ve své knize z roku 1993 definuje sociální stát jako stát, ve kterém demokraticky organizovaná moc prostřednictvím sociálního zákonodárství a státní správy garantuje minimální příjem pro jedince i rodinu na úrovni životního minima. Dále poskytuje sociální zabezpečení umožňující předejít, zmírnit nebo překonat sociální rizika. V neposlední řadě zajišťuje kvalitní úroveň odpovídajících služeb pro všechny občany bez rozdílu.

Někteří autoři místo sociálního státu používají pojem welfarestate. Podle profesora Peacocka skutečným cílem sociálního státu je naučit lidi fungovat bez něho. Obecná definice od profesora Thoense definuje sociální stát jako typ společnosti, v níž na sebe vláda přebírá odpovědnost za ekonomickou, sociální a politickou prosperitu svých občanů (Večeřa, 1993).

Profesor Martin Potůček (1995) považuje za sociální stát takový stát, ve kterém se v zákonech, ve vědomí i postojích lidí, v aktivitách institucí a v praktické politice prosazuje myšlenka, že sociální podmínky, v nichž lidé žijí, jsou věcí veřejnou a ne pouze jen věcí jednotlivců či rodin.

1.4 Trh práce

Na trhu práce se kupuje a prodává práce, jejíž cenou je mzda. Trh práce je specifický v tom, že je práce funkcí pracovní síly a tudíž je úzce svázaná s osobností člověka. Od trhu práce se v první řadě očekává zabezpečení ekonomiky potřebnými pracovními silami v požadované struktuře, z čehož vyplývá, že umožní produkci statků a služeb. V neposlední řadě se od něj očekává zajištění pracovních sil odpovídajícími prostředky, především pracovními příjmy, které odpovídají jejich podílu na produkci. Tyto dva úkoly jsou řešeny současně (Krebs, 2005).

Nabídka práce a poptávka po ní stojí ve vzájemné soutěži. Podle profesora Krebse (2005) však na trhu práce nefungují standardní tržní mechanismy, které by vyrovnávaly nabídku s poptávkou prostřednictvím mezd. Více informací týkající se tohoto problému lze nalézt v obecné ekonomické teorii. Trh práce ale svým fungováním inklinuje k nerovnováze a k nezaměstnanosti, proto v moderních společnostech vlády zasahují ve prospěch zmírnění této nerovnováhy a zaměřují se na makroekonomickou regulaci mezi nabídkou a poptávkou po pracovní síle.

1.5 Veřejná služba

Veřejná služba je taková služba, kterou produkují, zabezpečují a regulují orgány veřejné správy. Uživatelem této služby je veřejnost.

Řežuchová (2010) ve své disertační práci uvádí definici Vlády České republiky, která veřejnou službu označuje jako službu vytvořenou, organizovanou nebo regulovanou orgánem veřejné správy k zajištění toho, aby služba byla poskytována způsobem, který lze považovat za nezbytný pro uspokojení potřeb společnosti při respektování principu subsidiarity.

1.6 Sociální zabezpečení

S průmyslovým rozvojem dochází ke změně životních a pracovních podmínek. Tyto změny doprovází narůstání sociálních rizik, jejichž důsledky není schopen člověk

plně nést sám. Z tohoto důvodu se snaží stát takovým situacím předcházet, zmírňovat je a odstraňovat je (Krebs, 2005).

Sociální zabezpečení je součástí sociální politiky a slouží jako prostředek k uskutečňování jejích úkolů a cílů. Obecně sociální zabezpečení můžeme chápat jako soubor institucí, zařízení a opatření, jejichž prostřednictvím se uskutečňuje předcházení, zmírňování a odstraňování následků tíživých sociálních událostí (Krebs, 2005).

Ve světě je tento pojem interpretován rozdílnými způsoby a liší se charakterem, formou, cíli, náplní a vymezením okruhu sociálních událostí. V užším pojetí se sociální zabezpečení zaměřuje pouze na důchodové zabezpečení a sociální služby. Zatímco širší pojetí dle Krebse (2005) zahrnuje:

- léčebnou i preventivní péči o zdraví,
- zabezpečení při dočasné neschopnosti způsobené úrazem či nemocí,
- zabezpečení při invaliditě,
- zabezpečení matek v těhotenství a mateřství,
- zabezpečení v nezaměstnanosti,
- zabezpečení ve stáří,
- pomoc při výchově dětí v rodině,
- zabezpečení rodinných příslušníků a pozůstalých.

Na počátku 90. let byly v České republice položeny základy tří na sebe navazujících a relativně samostatných systémů – systému sociálního pojištění, státní sociální podpory a sociální pomoci. Tyto systémy se od sebe liší ve třech hlavních aspektech. Za prvé se odlišují tím, jakou sociální situaci řeší. Za druhé způsobem jakým jsou dávky v jednotlivých systémech financovány. Za třetí jakým způsobem jsou systémy organizačně zabezpečeny (Krebs, 2005).

1.7 Shrnutí základních pojmů

Celá první kapitola se zabývá vymezením a popisem základních pojmů, které se vyskytují v celé diplomové práci. Jedním z nejdůležitějších pojmů je *vzdělání*, které je výsledkem dvou vzájemně působících procesů, z nichž první je výchova a druhý vzdělávání. Samotné vzdělání je pak výsledkem těchto dvou procesů. Na pojmu vzdělání je totiž vystavěn hlavní cíl celé diplomové práce, která má za úkol zjistit, zda vzdělání představuje pro dotazované ženy pojišťující systém, který je bude chránit před sociálními riziky.

Dalším důležitým pojmem je riziko, jelikož se tato práce zabývá novými sociálními riziky. Dále je v této kapitole specifikován pojem sociální zabezpečení, jelikož se jedná o pojem, který lze interpretovat několika způsoby. Podle profesora Krebse je tu vymezeno vše, co tento pojem v širším pojetí zahrnuje.

V této první kapitole je také specifikován trh práce, na kterém se kupuje a prodává práce, jejíž cenou je mzda. Nabídka práce a poptávka po ní jsou mezi sebou ve vzájemné soutěži. Trh práce je regulován státem, např. minimální hrubou mzdou, kterou musí dostat ten, který práci nabídl a odvedl tomu, kdo se po práci poptával. Z pohledu množství nabízené práce je též omezení, kdy každý jedinec má omezený čas, po který může svou práci nabízet a vykonávat. Den má pouze 24 hodin a týden má pouze 7 dní. Mezi další neméně důležité pojmy patří sociální stát a vysvětlení veřejné služby, kterou zabezpečují orgány veřejné správy. Tyto služby jsou pak využívány veřejností.

2 Stará sociální rizika

První část druhé kapitoly této diplomové práce se zabývá vymezením starých sociálních rizik a krátkým historickým pohledem na ně. Historický pohled na tyto sociální události je důležitý z důvodu hledání prvopočátků jejich existence. Ve druhé části této kapitoly jsou popsány příčiny vzniku těchto starých sociálních rizik.

2.1 Vymezení starých sociálních rizik

O starých sociálních rizicích se ve společnosti hovoří do 80. let 20. století, kdy byly následně nahrazeny novými sociálními riziky.

Stará sociální rizika postihovala člověka jednak v rovině pracovní, tak i v jeho rodinném život. Vzhledem však k relativně dobrému stavu obou těchto pilířů sociálního režimu dokázaly pojistné systémy těmto rizikům celkem úspěšně čelit. V oblasti rodiny spočívalo staré sociální riziko například v tom, že muž nedokázal z jednoho platu svou rodinu uživit. Dalším starým sociálním rizikem bylo to, že matka samoživitelka, která nepracuje, neuživí své děti. Nesmíme však opomenout skutečnost, že se sociální rizika týkala i úplných rodin, pokud si rodiče pořídili na své poměry příliš mnoho potomků. Velká část domácností si pořízením dalších ratolestí poměrně výrazně snižovala životní úroveň (Keller, 2011).

Stará sociální rizika se také nacházela v oblasti zadlužení, kde bylo přítomno nebezpečí toho, že se domácnost předluží, bude-li ngramotná a bude utrácet nad své finanční možnosti. I v oblasti trhu práce lze nalézt řadu starých sociálních rizik. Klasickým ohrožením tržní ekonomiky je, že člověk nemůže po nějakou dobu sehnat práci. Dalším a vcelku běžným rizikem bylo, že se lidé stávali obětí nezaměstnanosti, pokud neměli potřebnou kvalifikaci (Keller, 2011).

V oblasti pojištění spočívalo staré sociální riziko v tom, že člověk, který nikdy nepracoval, zůstal buď nepojištěný, nebo byl nedostatečně pojištěný. Pokud lidé neodváděli pojištění, tak zestárli v bídě. Krajním případem starého sociálního rizika dle Kellera (2011) bylo, že jednotlivci i celé rodiny, pokud neměli práci a ani nebyli kryti systémem pojištění, tak přicházeli o své bydlení a mohli končit v městských ghettech nebo přímo na ulicích.

2.2 Tři pilíře jištění proti sociálním rizikům

V době vrcholící průmyslové společnosti během třiceti let po druhé světové válce byli obyvatelé v ekonomicky vyspělých zemích jištění proti sociálním rizikům několika způsoby. Sociální režim tehdy spočíval na třech vzájemně si rovných pilířích (Keller, 2011).

Prvním pilířem byl fungující **trh práce**, který lidem, nutno podotknout, že převážně mužům, do šedesátých let poskytoval dostatek plnohodnotné práce. Na zaměstnání byly napojeny kolektivní pojistné systémy, které pojišťovaly hlavu rodiny pro případ nezaměstnanosti, nemoci a stáří (Keller, 2011).

Druhým pilířem byla soudržná a stabilní **rodina** se svojí dělbou práce mezi mužem a ženou. Muž zastával roli živitele rodiny a žena pečovala o děti, nemocné, staré a nemohoucí členy (Keller, 2011).

Třetím pilířem byl **sociální stát**, který měl až do sedmdesátých let 20. století poměrně rozsáhlé možnosti, jak potřebným redistribuovat sociální příjmy (Keller, 2011).

2.3 Krátký historický pohled na sociální rizika

V **předprůmyslových společnostech** převládala integrující chudoba. Chudých lidí v této době bylo velmi mnoho a život v nouzi se opakoval po celé generace. Tito lidé žili ve společnosti, která byla celkově chudá a jejich situace nebyla ničím výjimečná. Navíc disponovali různými zdroji v podobě rodinných či lokálních vazeb, které jim do jisté míry nahrazovaly systémy sociálního pojištění (Keller, 2011).

Prudký nárůst nezaměstnanosti v meziválečném období negativně ovlivnil veřejné rozpočty. Na jedné straně stát ztratil příjmy, které získával formou daní a příspěvků od těch, co ztratili práci, a na druhé straně musel mnohem více přispívat na podpory a dávky pro nezaměstnané a osoby na nich závislé. Následkem tohoto zdvojeného tlaku bylo oslabování státních financí. Řešení této situace podle liberálů i sociálních demokratů spočívalo v plné zaměstnanosti podpořené adekvátním sociálním zabezpečením (Klímplová, 2008).

Model sociálního státu vybudovaného po druhé světové válce byl tedy založen na předpokladu ekonomického růstu a plné zaměstnanosti. V období industrialismu znamenal ekonomický růst zároveň i zvýšení počtu pracovních míst. Cílem sociálního zabezpečení v tomto období bylo ochránit živitele rodiny před rizikem neschopnosti získat příjem na trhu práce. Mezi důvody, proč nemohl muž zabezpečit rodinu, se řadila nemoc, invalidita, zranění, vysoký věk nebo nezaměstnanost (Klímplová, 2008).

Stát podporoval ekonomiku, aby mohlo být dosaženo plné zaměstnanosti a zajišťoval sociální opatření pro uspokojení potřeb, které trh a rodina nemohly zajistit. Celková plná zaměstnanost, ekonomický růst a rozšiřování sociálních programů formovaly vztah, ze kterého všichni profitovali. Pouze se lišily jen způsoby, kterými bylo v jednotlivých zemích dosahováno plné zaměstnanosti (Klímplová, 2008).

S rozvojem **průmyslové společnosti** velkoplošná chudoba ustupuje a s pokračujícím hospodářským růstem přežívá nouze už jen u jednotlivců a malých skupinek sociálně znevýhodněných lidí. Vzhledem k sociálnímu vzestupu všech ostatních se na tyto jedince a skupinky pohlíží jako na lidi, kteří nejsou schopni se adaptovat na nové podmínky. Tito jedinci stojí na samém okraji společnosti a odsouzení druhých je vede k tomu, že i oni sami sebe takto vnímají. Takovýto typ chudoby se nazývá chudobou marginalizující (Keller, 2011).

S nástupem **postindustriální společnosti** dochází k šíření diskvalifikující chudoby. Počty lidí žijících v bídě opět značně narůstají a to v důsledku ztráty práce nebo přechodu na neplnohodnotnou práci. Dle Kellera (2011) je tento typ chudoby šokující pro všechny zúčastněné, jelikož chudých lidí ve společnosti prudce přibývá. Přitom společnost tvoří stále rychleji a stále více bohatství, čímž se stává nepochopitelným pro mnohé členy této společnosti, proč se právě oni ocitli mezi těmi, kdo strádají. Dochází k narůstání strachu, že sociální vzestup může postihnout bez varování kohokoliv. Celou společností se začínají šířit obavy z budoucnosti, které jsou provázeny nástupem nových sociálních rizik.

2.4 Shrnutí ke starým sociálním rizikům

Shrneme-li si všechny zjištěné informace, tak dospějeme k tomu, že se stará sociální rizika odvíjela především od toho, že v podmínkách průmyslové společnosti lidé nesehnali z nejrůznějších důvodů žádnou práci, z čehož vyplývá, že jejich domácnosti nebyly zapojeny do pojistných systémů sociálního státu. Tato rizika se převážně týkala nižších a dělnických vrstev (Keller, 2011).

Stará sociální rizika byla do značné míry závislá na osobních indispozicích a byla řešena převážně pojistnými systémy. Předpokladem fungování celého mechanismu byla mimo jiné i plná zaměstnanost převážně ekonomicky aktivních mužů, dostatečná nabídka plnohodnotných pracovních smluv pro různě kvalifikované uchazeče a relativně vysoká míra zdanění i odvodů na sociální pojištění. To vše dohromady umožňovalo financování veřejného sektoru a v jeho rámci i systémů sociálního zajištění (Keller, 2011).

Tato politika začíná být zpochybňována na přelomu sedmdesátých a osmdesátých let 20. století a to důsledkem působení velké škály kulturně, ekonomicky, demograficky a sociálně významných faktorů.

3 Nová sociální rizika

První část třetí kapitoly vymezuje a charakterizuje nová sociální rizika. Druhá část se v návaznosti na jeden z dílčích výzkumných cílů této diplomové práce zabývá odkládáním mateřství na pozdější dobu. Další část třetí kapitoly se věnuje postavení žen na trhu práce a tím navazuje na první dílčí výzkumný cíl praktické části. Tato třetí část se také zabývá skloubením pracovního života s rodinným a postojem, který k této situaci zaujímá náš stát.

3.1 Vymezení nových sociálních rizik

Nová sociální rizika se začínají objevovat na počátku osmdesátých let 20. století. Tato nová sociální rizika jsou projevem toho, že tři hlavní opory sociálního zabezpečení, mezi které patří sociální stát, trh práce a rodina, začínají jako pojistky selhávat. A naopak se samy stávají zdrojem nových nejistot (Keller, 2011).

Pojem nová sociální rizika se v sociálních vědách objevuje v souvislosti se socioekonomickými změnami posledních tří desetiletí. Pro tyto socioekonomické změny je charakteristickým obdobím přechod od industriální k postindustriální společnosti. Lidé v průběhu svého života čelí mnohým sociálním rizikům, které jsou důsledkem ekonomických a sociálních změn. Největší význam v postindustriální společnosti mají čtyři procesy. Prvním procesem je přesun velkého počtu žen na trh práce. V pořadí druhým procesem je nárůst počtu starých lidí, kteří potřebují sociální péči. Třetím jsou změny na trhu práce související s technickým pokrokem, který klade větší důraz na vzdělání. Čtvrtá změna spočívá v rozšíření soukromých služeb vyplývající především z pokusů o omezení státních výdajů (Taylor-Gooby, 2004).

Problematika nových sociálních rizik je jednou z dílčích otázek sociální politiky či sociální práce. Nová sociální rizika se stávají polem, ve kterém se protíná celá řada zásadních problémů dnešní společnosti (Keller, 2011).

Lenka Klimplová (2010) ve své stati definuje nová sociální rizika jako situace, v nichž jedinci zažívají ztráty blahobytu. Tyto situace se objevují jako důsledek socioekonomických změn, mezi které například patří masivní vstup žen na trh práce,

rostoucí nestabilita rodinných struktur, nestandardní formy zaměstnávání, stárnutí populace, deindustrializace a posun k ekonomice služeb.

3.2 Odkládání mateřství na pozdější dobu

Jedním z nových sociálních rizik je i odkládání mateřství na pozdější dobu. Mateřství je v dnešních západních společnostech vnímáno jako svobodná volba, nikoliv jako úděl ženy, kterému se nemůže vyhnout. Ženy na základě svých životních stylů mohou rozhodovat o tom, kdy a za jakých podmínek se stanou matkami, případně zda vůbec jimi chtějí být. Úplná kontrola nad reprodukcí však neexistuje, jelikož ženy ve svém rozhodování zvažují řadu faktorů, které nemohou ovlivnit. Kromě individuální touhy po dítěti do jejich rozhodování vstupují i další faktory, mezi které patří například sociálně a kulturně definované podmínky a normy mateřství a biologické limity reprodukce (Bartošová, Slepíčková, 2008).

Mateřství je záležitostí volby jednou z možných životních cest, kterými se žena může dát. Svobodné rozhodování o mateřství je umocňováno rozvojem asistované reprodukce, která zahrnuje antikoncepci a různé metody umělého oplodnění. Důležité je si při takovéto volbě uvědomit, že rodičovství je poutem, které nelze vzít zpět. Jedná se o primární vztah, který přetrvává a jako takový omezuje absolutní individualizaci člověka a jeho adaptabilitu na požadavky trhu. Mateřství je pevně spjato s ženskou identitou a volba nestát se matkou je v dnešní společnosti stále vnímána jako patologická a deviantní (Bartošová, Slepíčková, 2008).

V současné době, na rozdíl od té minulé, rodičovství prožívá většina lidí, avšak počet druhých a v pořadí dalších narozených dětí je stále více ovlivňován faktory psychologickými a socioekonomickými. *„Konečný počet dětí může souviset nejen s ekonomickou situací rodiny, ale také je ovlivňován změnami populačního klimatu. Jako příklad nepříznivého populačního klimatu poslední doby ve vyspělých zemích lze uvést výraznější orientaci na tržní princip od osmdesátých let dvacátého století na úkor předchozího systému štedřejšího na státní sociální podporu.“* (Hamplová, Pikálková, Rychtaříková, 2003, s. 45)

Společenská tendence vedoucí směrem k individualizaci jedince a zvyšující se jeho závislost na komplexních sociálních a ekonomických strukturách určitým způsobem blokuje a omezuje samotné mateřství. Většina žen předtím, než se z nich stanou matky, chtějí získat nějaké pracovní zkušenosti a dosáhnout určité pozice na pracovním trhu. Směřování k individualizaci se tak prolíná s existenční nutností. Přechod k mateřství komplikuje také nesoulad v časování jednotlivých fází ženských a mužských životů. Zatímco ženy mají svůj čas na rodičovství omezený biologickými limity své reprodukce, tak muži se mohou stát rodičem v jakémkoliv časovém období - věku. Rozhodnutí být matkou u některých žen předchází jejich osobní, profesní nebo vztahové zranění. Prodlužování seberealizační životní fáze až k hranici ženského reprodukčního zdraví může však vyústit v nedobrovolnou bezdětnost (Bartošová, Slepíčková, 2008).

Prokázaným demografickým faktorem, který ovlivňuje konečnou plodnost žen, je vyšší věk prvorodiček. Dalším faktorem ovlivňující počet dětí v rodině je vzdělání. Ženy dosahujícího nejvyššího vzdělání jsou častěji bezdětné a nebo mají v průměru méně dětí. Absolventky vysoké školy totiž vzhledem k náročnější profesi obtížněji kombinují výchovu dětí se zaměstnáním. Více dětí pro tyto ženy znamená větší ztrátu na výdělku a překážku rozvoje jejich pracovní kariéry. Konflikt mezi pracovní povinnostmi ženy a jejím tradičním postavením v rodině obvykle vede ke zdatnému poklesu plodnosti (Hamplová, Pikálková, Rychtaříková, 2003).

3.3 Postavení žen na trhu práce

Jedním z důsledků výše uváděných nových sociálních rizik je masivní vstup žen na pracovní trh. Skálová (2007) ve svém příspěvku uvádí, že se ženy na pracovních trzích střední Evropy, kam patří i Česká republika, potýkají s různými omezeními ve formě diskriminace. Na základě zkušeností nevládních organizací patří k hlavním diskriminačním faktorům období mateřství, kdy dochází k největšímu propadu v pracovním životě ženy. Dalšími potenciaálními zdroji nerovného přístupu mohou být věk, příslušnost k určitému etniku, rasa nebo zdravotní postižení. Případná kombinace různých znevýhodnění zvyšuje riziko možné diskriminace a značně ztěžuje šance na rovnoprávné uplatnění na trhu práce. Na českém trhu práce se

diskriminace projevuje především v oblasti přijímání do zaměstnání, rovného zacházení a odměňování. Ženy jsou vnímány jako riziková pracovní skupina především z důvodu péče o děti v raném věku nebo v případě nemoci (in Machovcová).

Podle výzkumu v publikaci vydanou společností Gender Studies v roce 2006 existují různé diskriminační praktiky na pracovním trhu vůči ženám s malými dětmi. Tyto praktiky se častěji vyskytují v menších firmách a organizacích, kde je absence každého zaměstnance více citelná. Na druhou stranu je však zřejmé, že většina zaměstnavatelů neposkytuje žádné zvláštní výhody, mimo zákonem stanovená opatření, mezi která patří mateřská a rodičovská dovolená, ošetřování člena rodiny nebo případně uvolňování pro potřeby zabezpečení zdraví. Rodičovství není pro zaměstnavatele skutečností, kvůli které by měl zaměstnancům upravovat podmínky ke snadnějšímu sladování práce s rodinou. Zaměstnanec je tím, kdo by se měl přizpůsobit všem požadavkům kladených na něj od zaměstnavatele. Ke zohledňování rodičovství však může spíše docházet v rámci pracovních týmů na základě vzájemné domluvy s kolegy a rozhodnutím přímého nadřízeného (Sokačová, 2006).

3.3.1 Harmonizace profesního a rodinného života

Pracovní trh od žen i mužů vyžaduje určitou flexibilitu, samostatnost a nevázanost. *„Zároveň s tím se však hlavně od žen očekává, že se budou věnovat rodině, čímž u nich vzniká napětí mezi zaměstnáním a péčí o děti, staré rodiče a další závislé osoby v rodině, které se ženy, případně i muži snaží překonávat s většími či menšími úspěchy. Skloubit profesní a rodinný život je mnohdy obtížné, i když velmi důležité, neboť se kvalita osobního života odráží v pracovním nasazení, a naopak spokojenost v zaměstnání a profesní uspokojení pozitivně ovlivňuje rodinnou pohodu.“* (Mitchell, Hamplová, Chaloupková, Kotýnková, 2012, s. 37)

Možnost sladit zaměstnání s péčí o rodinu pozitivně ovlivňuje rozhodování žen o jejich případném mateřství, a tím přispívá ke zvyšování nebo alespoň udržení porodnosti. Výpadek ze zaměstnání z důvodu mateřství ženám způsobuje ztrátu odborných znalostí a sociálních kontaktů, aby nedocházelo ke ztrátě sociálních

kontaktů a odborných znalostí, tak by mohly v nějakých případech pomoci zkrácené pracovní úvazky (Mitchell, Hamplová, Chaloupková, Kotýnková, 2012).

Český trh práce se však potýká s nízkou ochotou zaměstnavatelů vytvářet pracovní místa na zkrácenou pracovní dobu, která jsou vhodnou formou flexibility trhu práce. Zkrácené pracovní úvazky podporují sladění rodinného života s profesním. Nízká rozšířenost takovýchto pracovních míst společně s dlouhou dobou poskytování peněžitých dávek v mateřství či rodičovského příspěvku a s nedostatkem zařízení denní péče o děti do tří let, motivuje ženy s malými dětmi k delšímu setrvání mimo pracovní trh. Rodinná politika tím, že nabízí jistotu příjmu při péči o dítě do čtyř let jeho věku, kompenzuje ženám jistotu zaměstnání a rodinného života (Mitchell, Hamplová, Chaloupková, Kotýnková, 2012).

Významnou součástí rodinné politiky je zajištění institucionální péče o děti. Dostupnost takovýchto zařízení vytváří podmínky pro skloubení zaměstnání a péče o rodinu. Podpora skloubení zaměstnání s rodinou se dostává do popředí na základě snižování úhrnné plodnosti a stárnutí populace. Podpora zaměstnání žen je také důležitá z hlediska omezení chudoby celých rodin. V České republice jsou očekávání veřejnosti k roli státu nižší a veřejnost také vyjadřuje menší nespokojenost k zajištění institucionální péče o děti (Mitchell, Hamplová, Chaloupková, Kotýnková, 2012).

3.4 Shrnutí informací o nových sociálních rizicích

Nová sociální rizika se začínají objevovat na počátku osmdesátých let 20. století a souvisejí se socioekonomickými změnami posledních tří desetiletí. Tato nová sociální rizika se dají definovat jako situace, ve kterých jedinci zažívají ztráty blahobytu. Každý autor se přiklání k jiné definici nových sociálních rizik. Důležité je však si uvědomit, že tři hlavní opory sociálního zabezpečení, mezi které patří sociální stát, trh práce a rodina, začínají jako pojistky selhávat. Z těchto pojistek se naopak stávají zdroje nových nejistot.

Jedním z nových sociálních rizik je odkládání mateřství na pozdější dobu. Důvodů, které vedou ženy odložit svou mateřskou roli je hned několik. Většina žen chce před narozením svého prvního dítěte získat nějaké pracovní zkušenosti a dosáhnout určité

pozice na trhu práce. Mateřství je však svobodná volba každé ženy, nikoliv nevyhnutelný úděl ženy.

Jedním z důsledků nových sociálních rizik je masivní vstup žen na trh práce. V České republice se však ženy setkávají s různými omezeními ve formě diskriminace. Na našem trhu práce se diskriminace projevuje především v oblasti přijímání do zaměstnání, rovného zacházení a odměňování. Ženy tu jsou vnímány jako riziková pracovní skupina. Většina zaměstnavatelů neposkytuje žádné mimořádné výhody, kromě těch stanovených zákonem, které by pomohly ženám skloubit jejich pracovní život s rodinným. Zaměstnanec je ten, který by se měl přizpůsobit požadavkům zaměstnavatele.

Pracovní trh od mužů i žen vyžaduje určitou flexibilitu, samostatnost a nevázanost. Od ženy se také očekává to, že bude pečovat o celou svou rodinu, do které v mnohých případech patří i prarodiče. Skloubit však rodinný život s pracovním je velmi obtížné, v některých takovýchto případech by mohly ženám určitým způsobem pomoci zkrácené pracovní úvazky. Český trh práce se však potýká s nízkou ochotou zaměstnavatelů vytvářet pracovní místa na zkrácenou pracovní dobu. Ke skloubení práce s rodinou by také v některých případech pomohla dostupnost zařízení institucionální péče pro mladší děti.

4 Vzdelání žen na trhu práce

První část poslední kapitoly teoretické části se věnuje historii vzdělávání žen na území České republiky. Považuji za důležité stručně popsat historii ženského vzdělávání od úplných prvopočátků, jelikož to znázorňuje posun postavení žen a změny společnosti v nahlížení na ženské pohlaví. V praktické části se také jeden z dílčích výzkumných cílů zabývá otázkou, jak vnímají své postavení na trhu práce pracující ženy pečující o děti.

Druhá část pojednává o dosaženém vzdělání mužů a žen a jejich zaměstnání v roce 2013. Tato podkapitola má informativní charakter, který vypovídá o tom, že v uváděném roce absolvovalo vysokou školu více žen než mužů. Tyto informace mají návaznost na druhý dílčí výzkumný cíl, kterým je zjistit motivy žen vedoucí je k získání vysokoškolského vzdělání.

Poslední část čtvrté kapitoly vymezuje pojem vzdělanostní společnost. V padesátých a šedesátých letech 20. století se vzdělání stává výtahem k určitým jistotám. Kdyžto teď se vzdělání spíše proměňuje z výtahu v pojišťovnu. Vysvětlením pojmu vzdělanostní společnost se zabývám z důvodu, že hlavním cílem celé diplomové práce je, zjistit, zda vzdělání představuje pro pracující matky tzv. pojišťující systém, který je chrání před novými sociálními riziky.

4.1 Historie vzdělávání žen v České republice

V minulosti na ženu bylo pohlíženo jako na otroka, poněvadž v římském právu ve vlastním smyslu neexistovala. Žena byla podřízena svému muži a nedisponovala téměř žádnými právy. Teprve se šířením evangelia bylo ženám přiznáno stejné právo na život jako chlapcům (Vzdělávání, 2014).

Střediskem vzdělanosti v raném středověku se stával klášter. V křesťanské Evropě vznikalo velké množství klášterních a katedrálních škol. Ve třináctém století se začínají objevovat městské školy, později nazývané partikulární. Dívky ale do těchto škol nechodily a vzdělávaly se buď doma, nebo v klášteře. V této době vzdělání dívkám poskytovaly také žebravé řády (Nováčková, 2012).

Po bitvě na Bílé Hoře dochází ke zvýšení respektu společnosti ke vzdělání, ale dívky stále navštěvovaly veřejné školy jen zřídka. Více se preferovaly soukromé školy, které nesly hanlivé označení pokoutní. Na ženy bylo pohlíženo hlavně jako na matky a pečovatelky a z tohoto důvodu bylo dobré, když se nevzdělávaly a nepřemýšlely o své roli. Ženy do debat o vzdělávání moc nezasahovaly (Nováčková, 2012).

Velký zlom nastal tereziánskými reformami školství. Od prvního ledna 1775 začal platit Tereziánský školní zákon, který udával povinnost všem dětem bez jakéhokoliv rozdílu od šesti do dvanácti let se vzdělávat. Při domácí výuce bylo nutné dvakrát ročně přijít na přezkoušení do hlavní školy. Tento školský zákon platil až do sedmdesátých let 19. století (Nováčková, 2012).

Tereziánskými reformami došlo ke zkvalitnění školství v českých zemích. Tyto reformy byly považovány za nástroj k řešení sociální a ekonomické krize. K realizaci těchto reforem velkou měrou přispělo zavedení státního dozoru nad školstvím a nastolení sankcí rodičům, kteří zanedbávali vzdělání svých dětí tím, že je neposílali do školy (Vališová, Kasíková, 2007).

Rozvoj dívčího školství v našich zemích bývá spojován až s druhou polovinou 19. století, ale první pokusy o institucionální vzdělávání dívek je možné najít již v tereziánské epoše, tedy v sedmdesátých letech 18. století. Vzorem pro všechny základní školy se stala škola na Malé Straně, kterou v listopadu 1775 založil stát. V této škole již tehdy existovalo zvláštní dívčí oddělení. Ve stejném roce bylo také zákonem stanoveno, že všude, kde k tomu budou vyhovující podmínky, mají být jako součást hlavních škol zřízeny dívčí školy, které se budou zaměřovat na základní vzdělání a vyučování ručních prací (Bahenská, 2005).

Do druhé poloviny 19. století neexistovaly žádné školy pro dívky. Dívky se vzdělávaly pouze v elementárních školách, kde se učily vaření, domácím pracím a výchově dětí. Od druhé poloviny 19. století si byly chudší dívky nuceny hledat práci, jelikož jejich nepříliš movité rodiny neměly peníze na věno. Většinou pracovaly jako soukromé učitelky či vychovatelky v rodinách a pro svou profesi nepotřebovaly žádnou kvalifikaci (Vzdělání, 2014).

I ve druhé polovině 19. století však stále přetrvává snaha vychovat a vzdělat ženu jen proto, aby mohla lépe a zodpovědněji vychovávat své děti. Jinými slovy by se dalo říct, že ženy by se měly vzdělávat jen do té míry, do které může být jejich vzdělání uplatněno v rodině a ku prospěchu národa (Bahenská, 2005).

Změny nastaly až v roce 1869, kdy proběhly Hasnerovy reformy. Vzdělávací povinnost byla prodloužena o dva roky. Došlo k zavedení obecných škol a v každém okrese se musela nacházet alespoň jedna měšťanská škola. Díky těmto reformám došlo ke vzniku veřejného dívčího učitelského ústavu. Dále byl vydán Hasnerův zákon o zrovnoprávnění učitelů a učitelek. V roce 1875 bylo ustanoveno stejné platové ohodnocení pro ženy a muže na pozicích učitelů. Tyto ženy se však nesměly provdat, neboť byly placeny státem. Ve stejném roce se také dívčí vzdělání dostalo do středních odborných škol (Nováčková, 2012).

Významný zlom ve vzdělávání dívek nastal v roce 1890, kdy bylo založeno Eliškou Krásnohorskou první dívčí gymnázium Minerva. Toto dívčí gymnázium však do roku 1907 nedisponovalo právem maturity, proto musely jeho absolventky skládat maturitní zkoušku na státním chlapeckém gymnáziu (Vzdělávání, 2014).

Ženy ani nemohly studovat na vysokých školách. Spolek Minerva sepsal roku 1890 petici, ve které žádal, aby ženy směly studovat alespoň filosofickou fakultu pražské univerzity, což jim bylo roku 1897 umožněno výnosem ministerstva. Definitivní přelom v nahlížení společnosti na ženy nastal v období první světové války (Nováčková, 2012).

První světová válka se nevyznačovala pouze poklesem sňatečnosti a porodnosti, ale i mnohými změnami v životě ženy. Ženy se musely vyrovnat nejen s odchodem mužů na frontu, ale většinou byly i nuceny z omezeného rozpočtu vést celou domácnost. Válka měla za následek nedostatek mužů na trhu práce, čímž došlo k nárůstu podílu ženské práce. V této době přestala platit dříve respektovaná dělba práce. Ženy zastoupily muže v zemědělství, v řemeslných dílnách, v obchodě a továrnách (Lenderová, 2009).

Uzavření míru v roce 1918 neznamenal okamžité zlepšení situace. V domácnostech i nadále chyběly potřebné věci a ani pracovní nasazení ženy se nijak nezměnilo.

Pouze se stoupající vzdělaností žen docházelo i k jejich vyšší zaměstnanosti. Ženy se tak musely naučit skloubit zaměstnání s domácností a rodinou. První světová válka ukázala to, že ženy jsou schopné muže nahradit ve většině odvětví. Tímto ženy vyvrátily naprosto liché názory o své méněcennosti. Se vznikem Československé republiky došlo ke zrovnoprávnění žen s muži a ke zlepšení podmínek a profesního uplatnění žen (Lenderová, 2009).

V roce 1919 byl zrušen celibát učitelek. V roce 1922 byl vydán tzv. Malý školský zákon, který zaváděl pouze malá opatření v doposud platném Hasnerově zákoně z roku 1869. Tímto zákonem byla zavedena osmiletá školní docházka na celém území Československé republiky. Malý školský zákon opět zavedl do škol výuku tělesné výchovy pro dívky a ruční práce pro chlapce (Vališová, Kasíková, 2007).

V období druhé světové války nastalo mnoho změn v našem školství. Po vyhlášení protektorátu Čechy a Morava přešlo školství do kompetence Velkoněmecké říše. Prosazování politiky Velkoněmecké říše vedlo k pomalé likvidaci českého školství. Docházelo k rapidnímu snížení počtu českých škol, tím že řada středních škol byla zrušena. V této době byly také uzavřeny vysoké školy (Simonová, 2010).

V roce 1948 po tzv. únorovém převratu byl u nás nastolen komunistický režim, který se vyznačoval přechodem od rovnosti příležitostí k rovnosti podmínek. Rovnostářská politika byla doprovázena politickou kontrolou nad ekonomickými a vzdělávacími institucemi. V období komunismu dochází ke vzdělanostním reformám, které byly motivovány snížením nerovností v přístupu ke vzdělání. Nejdůležitějším nástrojem těchto reforem bylo poskytování bezplatného vzdělávání na všech úrovních (Simonová, 2010).

V padesátých letech 20. století radikálně narůstá počet lidí s maturitou a na přelomu padesátých a šedesátých let se zvyšují počty lidí studujících na vysokých školách. „Vzdělání má v této demokratizační fázi sloužit jako výtah, s jehož pomocí se široké vrstvy obyvatel dostanou sociálně o několik pater výše v sociální struktuře, stanou se pevnou součástí širokých a v blahobytu žijících středních vrstev.“(Keller, Tvrdý, 2008, s. 15) Tento tzv. výtah vzdělání měl umožnit všem zájemcům zaplnit místa

s vysokou kvalifikací v soukromém i veřejném sektoru, která byla vytvářena v úzké symbióze se sociálním státem.

Na počátku sedmdesátých let 20. století dochází v Československu k ekonomické stagnaci, která se ještě prohloubila během osmdesátých let. Značné vyrovnání rozdílů v příjmech a snížení významu vzdělání v jejich utváření přispívalo ke ztrátě motivace studovat. V roce 1975 byla zavedena povinná desetiletá školní docházka, která znamenala povinný vstup na střední školu. Zásadní důraz byl v tomto období kladen na rozvoj učňovských oborů (Simonová, 2010).

Po 17. listopadu 1989 u nás skončila komunistická vláda a v roce 1993 vznikla samostatná Česká republika. V důsledku změny politického systému začalo vzdělání nabývat v procesu dosahování sociálního statusu na významu. Prokazatelně se zvyšovala statusová konzistence i finanční návratnost vzdělání (Simonová, 2010).

V dnešní době se škola stále více proměňuje na jakousi pojišťovnu. Vzdělání již negarantuje takový vzestup, ke kterému docházelo v šedesátých letech 20. století. Místo toho má absolventy škol alespoň částečně ochránit před sociálními riziky, které přináší proměna společnosti z organizovaného v neorganizovaný kapitalismus (Keller, Tvrdý, 2008).

4.2 Statistiky vzdělání žen v České republice

V této podkapitole budou přiblíženy statistiky pojednávající o vzdělání v roce 2013, které byly zveřejněny Českým statistickým úřadem dne 31. 12. 2014. Dále tu budou popsány statistiky týkající se zaměstnání.

V roce 2013 byly absolventy středních škol s maturitou, vyšších odborných škol i vysokých škol častěji ženy (viz Příloha 1). Vysokou školu v tomto roce dokončilo celkem 91 551 studentů, z toho 55 952 žen. Pouze na středních školách bez maturity převládají mezi absolventy muži (Ženy, 2014 a).

V roce 2013 bylo v národním hospodářství zastoupení žen mezi zaměstnanci 45,7 %. Nejvíce zaměstnanců mužského pohlaví se nacházelo ve zpracovatelském průmyslu, ve stavebnictví, dopravě a skladování. Nejvyšší počty žen v zaměstnání zaznamenal

zpracovatelský průmysl, velkoobchod a maloobchod. Dalším odvětvím, ve kterém v roce 2013 pracovalo nejvíce žen byla zdravotní a sociální péče a vzdělávání. Nejvíce pracujících lidí u obou pohlaví bylo ve věku 30-44 let. V posledních letech můžeme u zaměstnanců sledovat nárůst podílu vysokoškoláků. V roce 2005 bylo vysokoškolsky vzdělaných více mužů než žen. V posledních letech však stoupl podíl vysokoškolsky vzdělaných žen (viz Příloha 2). V roce 2013 bylo 22,8 % vysokoškolsky vzdělaných zaměstnankyň a 20,9 % zaměstnanců mužského pohlaví (Ženy, 2014 b).

4.3 Vzdělanostní společnost

Anglosaský termín knowledge society překládají někteří autoři jako znalostní společnost nebo jako společnost vzdělání. Základním předpokladem všech úvah o společnosti vědění je to, že každá společnost je na nějaké formě vědění založena. Společnosti se od sebe liší pouze způsobem, kterým je vědění produkováno, jak je distribuováno a jak je aplikováno. Všechny společnosti se v minulosti samy označovaly podle toho, které znaky lidských vztahů pokládaly za podstatné (Petrusek, 2006).

O růstu vzdělanosti jako o léku téměř na všechny nemoci současné společnosti hovoří jedním hlasem vysocí představitelé Evropské unie a vlády národních států. I v odborné literatuře má problematika vzdělanosti již po řadu let své pevné místo. „*Ekonomové si od dalšího vzestupu vzdělanosti slibují vyšší konkurenceschopnost země, sociologové v něm vidí účinný nástroj na řešení sociálních problémů, politologové zase nutný předpoklad pro rozvoj demokracie a občanské společnosti.*“ (Keller, Tvrдый, 2008, s. 9)

Konkrétně v České republice je ideál vzdělanostní společnosti spojen s tvrdou kritikou stávajících poměrů. Ve srovnání s ekonomicky vyspělejšími zeměmi Evropy totiž naše země vykazuje jen nízký podíl vysokoškolsky vzdělaných lidí. S růstem počtu vysokoškoláků je spojován vzrůst ekonomické výkonnosti země tažené především soukromým sektorem a doprovodným úbytkem sociálních problémů, které nás údajně vinou nízké míry vzdělanosti stále sužují (Keller, Tvrдый, 2008).

Jak již bylo zmíněno v první podkapitole, tak první vlna úvah o společnosti vzdělání přichází právě v padesátých a šedesátých letech 20. století. Tato první vlna se vyznačovala výrazným rozvojem techniky a vědy, dále prudkým poválečným ekonomickým růstem a přesunem ekonomických aktivit do sektoru služeb. Zároveň se klade důraz na úlohu vzdělání, které představuje prosperitu společnosti. Vzdělání se stává výtahem k určitým jistotám (Keller, Tvrdý, 2008).

Ve společnosti vzdělání se statusová nerovnost projevuje pouze odlišnými vlohami, pílí a podaným výkonem. Každý má přitom, díky vzdělání, otevřen přístup nejen do středních vrstev, ale i do těch nejvyšších pater společenské elity (Keller, Tvrdý, 2008).

Ve druhé vlně vzdělanostní společnosti se škola proměňuje z výtahu v pojišťovnu. Pokud má vzdělání působit jako solidní *pojišťovna*, tak je důležité určit, v jakém ohledu by mělo své nositele pojišťovat. Prvotně by mělo chránit před sociálními riziky, proti kterým bude stále méně zajišťovat sociální stát. Hodnota diplomu se tedy může posuzovat ze tří komplementárních hledisek. Prvním hlediskem je, nakolik zvyšuje šance získat zaměstnání. Dále nakolik ovlivňuje výši platu a do jaké míry zajišťuje absolventům škol určité postavení ve společnosti (Keller, Tvrdý, 2008).

4.4 Životní cyklus

Pojem životní cyklus je nejrozšířenější především v sociálních vědách. Životní cyklus spočívá ve vztazích mezi biologickými, psychologickými a sociálními aspekty lidského života. Průběh životního cyklu vede k individuálnímu životu a odráží se v něm institucionální struktura dané společnosti, právní řád či normativní představy o tom, jak by měl vypadat správný život a průběh pořadí životních událostí. I když životní cyklus evokuje biologické stárnutí člověka, nejde tyto pojmy ztotožňovat, biologický věk dokáže jen do určité míry vysvětlit životní situaci nebo chování člověka. Teprve až sociální normy dokážou objasnit, proč se lidé v určitém věku chovají, tak či onak (Hamplová, Šalamounová, Šamanová, 2006).

Životní cyklus se netýká pouze postavení člověka ve společnosti, ale i toho, jak společnost proniká do života jedince. Cyklus života člověka vyjadřuje rozvržení pravidelně se opakujícího sledu jednotlivých etap v jeho životě. Tento cyklus je vázán na časovou změnu organizace sociálních rolí v závislosti na věku. Životní cyklus zůstává uzavřen do hranic chování a z tohoto důvodu tvoří pouze osnovu pro poznání reálného chování jednotlivců a skupin. Odchyly od životních drah a od životního cyklu jsou závislé na dispozicích jedinců, sociálním postavení a historii (Schumacher, 2006).

Rodinný cyklus je důležitou alternativou životního cyklu. Fázeování těchto dvou cyklů je spojeno se sociálními přechody, jako je ukončení studia, vstup do prvního zaměstnání, sňatek a nebo narození dítěte. Tyto přechody jsou spojeny určitými rituály, mezi které patří maturita, promoce či svatba. Do průběhu životních drah pak vstupují různé životní události, které mohou podstatně měnit jejich směr. Mezi takové události patří například nemoc, revoluce nebo válka. Vedle času událostí má i velkou roli také čas všednosti, který celkem významně ovlivňuje subjektivní vidění světa či vlastního života a formuluje představy i názory (Schumacher, 2006).

Mezi jednotlivými etapami životního cyklu existuje pevná spojitost a z toho vyplývá, že se jedná o časový celek, což se projevuje především konkrétním rozbohem určité fáze nebo situace v životě člověka. Jednotlivá etapa života člověka je vázána na konkrétní historické a generační okolnosti, existuje tak rozdíl mezi životním cyklem mužů a žen (Schumacher, 2006).

4.5 Shrnutí vzdělávání žen na trhu práce

V minulosti byla žena považována za otroka a byla podřízena svému muži. V tomto období nedisponovala téměř žádnými právy, až se šířením evangelia bylo ženám přiznáno stejné právo na život jako mužům. Střediskem vzdělanosti byl pro dívky v raném středověku klášter. Postupem času však docházelo pomocí reforem k různým změnám, avšak k rozvoji dívčího školství v našich zemích dochází až ve druhé polovině 19. století. Do této doby totiž neexistovaly žádné školy pro dívky.

Studium filosofické fakulty na vysoké škole bylo ženám umožněno až na konci 19. století. Nastolením komunistického režimu dochází ke snížení nerovností v přístupu ke vzdělání. V padesátých letech 20. století radikálně narůstá počet lidí s maturitou a zvyšují se počty lidí studujících na vysokých školách. Vzdělání v této době představuje tzv. *výtah k sociálním jistotám* a posunu ve společenském žebříčku. V dnešní době se však vzdělání stále více proměňuje v jakousi *pojišťovnu*, která má absolventy alespoň částečně chránit před sociálními riziky. Ze statistik Českého statistického úřadu vyplývá, že v roce 2013 byly absolventy vysokých škol častěji ženy (viz Příloha 1).

Se vzděláním také souvisí pojem vzdělanostní společnost, jejíž základním předpokladem je, že každá společnost je na nějaké formě vědění založena. Společnosti se pouze od sebe liší produkcí, distribucí a aplikací vědění. Konkrétně v České republice je ideál takto vzdělané společnosti kritizován ve srovnání s vyspělejšími zeměmi Evropy, naše země totiž vykazuje nízký podíl vysokoškolsky vzdělaných lidí. Nízká míra vzdělanosti údajně stojí za sociálními problémy, které nás stále sužují. Ve společnosti vzdělání se statusová nerovnost projevuje pouze píli, podaným výkonem a vlohami. Ve druhé vlně vzdělanostní společnosti se škola proměňuje z výtahu v pojišťovnu. Vzdělání by mělo prvotně lidi chránit před novými sociálními riziky, jeho hodnota se tedy může posuzovat z hlediska zvyšování šance získání zaměstnání, nebo výše platu či postavení ve společnosti.

Se vzdělanostní společností a se vzděláním je úzce spjat i životní cyklus, který spočívá ve vztazích mezi biologickými, psychologickými a sociálními aspekty lidského života. V životním cyklu se odráží struktura dané společnosti, právní řád či normativní představy o tom, jak by měl vypadat správný život. Rozdíl mezi životním cyklem mužů a žen je vázán na konkrétní historické a generační okolnosti.

PRAKTICKÁ ČÁST

5 Kvalitativní výzkum nových sociálních rizik

V této kapitole praktické části diplomové práce je definován její hlavní výzkumný cíl a dílčí výzkumné cíle. Všechny výzkumné cíle jsou znázorněny v transformační tabulce. V této transformační tabulce jsou k jednotlivým dílčím výzkumným cílům uvedeny tazatelské otázky. Hlavní tazatelská otázka je vždy tučně vyznačena a v závorce jsou uvedeny doplňující otázky, které byly při rozhovoru položeny. Dále je tu popsána zvolená kvalitativní výzkumná metoda, průběh sběru dat a kritéria volby informantů, v tomto případě pracujících žen.

5.1 Druh výzkumu

Pro empirické šetření této diplomové práce byl zvolen kvalitativní výzkum. Neexistuje pouze jediná definice, která by vymezovala nebo případně určovala, jak správně provádět kvalitativní výzkum. Někteří metodologové ho považují jen za doplněk tradičních kvantitativních výzkumných strategií. Postupem času však kvalitativní výzkum dosáhl v sociálních vědách stejného postavení jako ostatní formy výzkumu (Hendl, 2005).

Výzkumník, který si zvolí pro své bádání kvalitativní výzkum si na počátku výzkumu musí určit téma a základní výzkumné otázky. Tyto otázky může upravovat nebo doplňovat v průběhu sběru a analýzy dat. Právě z tohoto důvodu je někdy kvalitativní výzkum považován za emergentní nebo pružný typ výzkumu. V jeho průběhu nevznikají pouze výzkumné otázky, ale také hypotézy a nová rozhodnutí, jak pozměňovat předem zvolený výzkumný plán, jak pokračovat při sběru dat a jejich analýze. Práce výzkumníka je proto přirovnávána k činnosti detektiva. Výzkumník zjišťuje a analyzuje informace, které přispívají k odpovědím na položené výzkumné otázky. Také se seznamuje s novými lidmi a pracuje přímo v terénu (Hendl, 2005).

Pro výzkumné šetření této diplomové práce byl zvolen kvalitativní výzkum, jelikož navazování kontaktu s pracujícími matkami, které splňují předem určená kritéria pro jejich výběr, je složité většinou z časových důvodů. Pro mnohé dotazované byla proto zvolená technika kvalitativního rozhovoru v jejich přirozeném prostředí přijatelná.

5.2 Formulace hlavního a dílčích výzkumných cílů

Hlavním výzkumným cílem mé diplomové práce je zjistit, zda vzdělání představuje pro pracující matky tzv. pojišťující systém, který je chrání před novými sociálními riziky a případně najít do budoucna možná řešení těchto nových sociálních rizik.

DVC 1: Při vedených rozhovorech zjistit, jak vnímají své postavení na trhu práce pracující ženy pečující o děti.

DVC 2: Na základě rozhovorů zjistit motivy oslovených žen vedoucí je k získání vysokoškolského vzdělání.

DVC 3: Pomocí rozhovorů zjistit důvody, které vedou oslovené ženy k odkládání mateřství.

DVC 4: Při vedených rozhovorech zjistit, jaké služby využívají dotazované pracující matky.

5.3 Transformace dílčích cílů do tazatelských otázek

Tabulka 1: Kladené otázky při rozhovorech

Hlavní cíl	Dílčí cíl	Tazatelské otázky
Hlavním výzkumným cílem mé diplomové práce je zjistit, zda vzdělání představuje pro pracující matky tzv. pojišťující systém, který je chrání před novými sociálními riziky a případně najít do budoucna možná řešení těchto nových sociálních rizik.	<p>DVC 1</p> <p>Při vedených rozhovorech zjistit, jak vnímají své postavení na trhu práce pracující ženy pečující o děti.</p>	<p>TO 1: Jste spokojena na pozici, kterou zastáváte ve svém zaměstnání?</p>
		<p>TO 2: Jak byste popsala své postavení ve Vašem zaměstnání?(Necítíte nějaké znevýhodnění v tom, že jste pracující matka?)</p>
		<p>TO 3: Jak si myslíte, že Vás vnímají ostatní zaměstnanci/kolegové?</p>
	<p>DVC 2</p> <p>Na základě rozhovorů zjistit motivy oslovených žen vedoucí je k získání vysokoškolského vzdělání.</p>	<p>TO 4: Domníváte se, že Vám Vaše vysokoškolské vzdělání dopomohlo k získání současné pracovní pozice? (Myslíte si, že byste bez vysokoškolského vzdělání našla uplatnění na trhu práce?)</p>
		<p>TO 5: Co Vás vedlo nebo motivovalo ke studiu na VŠ? (Co pro Vás představuje vzdělání a jakou má pro Vás hodnotu?)</p>
	<p>DVC 3</p> <p>Pomocí rozhovorů zjistit důvody, které vedou oslovené ženy k odkládání mateřství.</p>	<p>TO 6: V kolika letech jste se poprvé stala matkou? (Vnímáte nějaké rozdíly mezi Vaším postojem k mateřství a postojem Vaší matky?)</p>
		<p>TO 7: Pokud jste odložila Vaše mateřství na pozdější dobu, co bylo důvodem? (Pokud by neexistovaly žádné důvody k odložení mateřství na pozdější dobu, myslíte si, že byste se stala dříve matkou?)</p>

	<p style="text-align: center;">DVC 4</p> <p style="text-align: center;">Při vedených rozhovorech zjistit, jaké služby využívají dotazované pracující matky.</p>	<p style="text-align: center;">TO 8: Využíváte jako pracující matka nějaké služby (např. paní na úklid, chůvy), které Vám pomáhají skloubit pracovní život s rodinným? (Kdo další Vám ještě pomáhá s péčí o děti - prarodiče, příbuzní, přátelé? Pokud využíváte nějakých zpoplatněných služeb, o jakou finanční částku se jedná? Uvítala byste nějaké služby, které by Vám pomohly skloubit Váš pracovní život s rodinným, od svého zaměstnavatele? Poskytuje Váš zaměstnavatel nějaké služby jako např. firemní školky?)</p>
--	--	---

Zdroj: Vlastní zpracování

5.4 Zvolené techniky

Hlavní skupinu metod sběru dat podle Hendla (2005) v empirickém výzkumu tvoří naslouchání vyprávění druhých, kladení otázek a zjišťování jejich odpovědí. Obecně tak dotazování zahrnuje různé typy rozhovorů, škál, testů a dotazníků. Tyto uvedené metody se mohou použít buď samostatně nebo různě mezi sebou kombinovat.

Mezi nejdůležitější techniky kvalitativního dotazování patří například strukturovaný otevřený rozhovor, rozhovor s návodem, fenomenologický rozhovor, neformální rozhovor, narativní rozhovor, epizodické interviu a skupinová diskuse. Každá z vyjmenovaných technik má své slabiny i přednosti, a právě proto potřebuje odlišnou přípravu (Hendl, 2005).

V této závěrečné práci byla zvolena technika **strukturovaného rozhovoru s otevřenými otázkami**. Takovýto rozhovor se skládá z řady pečlivě formulovaných otázek, na které mají jednotliví dotazovaní odpovědět. Při vedení strukturovaného rozhovoru dochází k redukci pravděpodobnosti, že se získaná data budou v jednotlivých rozhovorech výrazně lišit. Takto získaná data se dobře analyzují.

Tento typ rozhovoru je vhodný v případě, že ho nemáme možnost opakovat a také pokud získané odpovědi srovnáváme. Nevýhodou strukturovaného rozhovoru je, že omezuje možnost brát v úvahu individuální rozdíly a okolnosti, jelikož různým informantům klademe stejné otázky (Hendl, 2005).

Podle Dismana (2002) se při technice rozhovoru setkáváme s obtížným dilematem, s dvěma protikladnými úkoly. Styk výzkumníka a dotazovaného musí mít formu velice přirozené interakce. Přitom záznam by měl být co nejúplnější, často doslovný. K naplnění těchto dvou úkolů je nejlepším řešením nahrávání prováděného rozhovoru, jinak může dojít k opomenutí důležitých informací.

5.5 Popis průběhu sběru dat

V kvalitativním výzkumu probíhá sběr dat a jejich analýza v delším časovém rozsahu. Obě výše uvedené činnosti probíhají současně. Výzkumník zanalyzuje sebraná data a podle výsledků se rozhodne, která z těchto dat použije a nebo zda případně začne s novým sběrem dat. Během těchto cyklů dochází k přezkoumání domněnek a závěrů výzkumníka (Hendl, 2005).

Potřebné informace byly získávány během celého roku 2015 prostřednictvím rozhovorů. Celkem bylo osloveno 10 informantek, které splňovaly předem určená dvě kritéria. Z tohoto celkového počtu však 3 odmítly poskytnout informace potřebné ke zpracování výzkumné části této diplomové práce. Ve všech případech byly rozhovory odmítnuty z osobních důvodů, jelikož se osloveným nechtělo hovořit o daném tématu. S některými informantkami bylo složité si domluvit schůzku, jelikož se většinou jedná o velmi zaneprázdňené ženy, které si musí plánovat rozvržení svého času.

Rozhovory byly s dotazovanými vedeny ve dvou případech v domácím prostředí a dále pak v restauračním zařízení, kavárně, pizzerii, městském parku a na pracoviště jedné z informantek. Délka každého rozhovoru se pohybovala kolem jedné hodiny. Kontakty na další ženy ochotné poskytnout rozhovor byly získávány již od samotných oslovených žen, s kterými byl veden rozhovor. Informantky byly předem seznámeny s tématem rozhovoru, některým byl i zaslán předběžný nástin otázek, aby

jim byl přiblížen smysl celého výzkumu. Dotazované byly kontaktovány telefonicky, e-mailem a přes sociální síť Facebook.

Na pokládané otázky všechny odpovídaly výstižně a se zaujetím. Občas jsem se setkala s tím, že byly donuceny se zamyslet nad odpovědí, některé se totiž přiznaly, že je nikdy nenapadlo nad tímto tématem přemýšlet. Občas bylo na dotazovaných vidět, že u některých otázek přemýšlejí, co vše mi mohou sdělit a co si raději nechat pro sebe. Nejtěžší pro informantky bylo odpovědět na to, jak si myslí, že je vnímají v práci ostatní kolegové.

5.6 Výzkumný vzorek

Jak již bylo výše zmíněno, pro vypracování výzkumné části této diplomové práce byly použity strukturované rozhovory s otevřenými otázkami se sedmi pracujícími matkami, které pečují o děti. Dalo by se říci, že každá z těchto žen ve svém zaměstnání zastává významnou pozici (viz Tabulka 2).

Tabulka 2: Schéma informantů

	Pracovní pozice	Veřejný/soukromý sektor	Věk	Věk dítěte/děti
Informantka1 (I1)	projektová manažerka	soukromý	32 let	2 a 4 roky
Informantka2 (I2)	lékařka	soukromý	36 let	3 roky a 6 let
Informantka3 (I3)	vedoucí reklamačního oddělení	soukromý	32 let	1 rok
Informantka4 (I4)	team leader customer care	soukromý	33 let	4 a 2 roky
Informantka5 (I5)	referent závodového nákupu	soukromý	34 let	4 roky, 5 let
Informantka6 (I6)	administrativní pracovnice	veřejný (dříve soukromý)	41 let	5 let, 8 let, 22 let
Informantka7 (I7)	administrativní pracovnice	soukromý	38 let	7 let, 3 roky

Zdroj: Vlastní zpracování

Informantky byly vybírány podle dvou kritérií. Prvním kritériem bylo, že se musí jednat o pracující matku, která pečuje o jedno nebo více dětí. Druhým kritériem bylo dosažení vysokoškolského vzdělání. Všechny dotazované tyto dvě kritéria splnily. Dvě z celkového počtu tázaných jsou na rodičovské dovolené a pracují pouze na částečný úvazek, ale řeší obdobné problémy jako matky pracující na celý úvazek. Většina dotazovaných pracuje v soukromém sektoru, pouze jedna je zaměstnaná ve veřejném, dříve však také zastávala pracovní pozici v soukromém sektoru.

Informantka 1 zastává již 8 let pozici projektové manažerky. **Informantka 2** je lékařkou v lázeňském zařízení, kde se specializuje na interní lékařství. V lázeňství pracuje již 7 let, z nichž byla 5 let na rodičovské dovolené. **Informantka 3** pracuje jako vedoucí reklamačního oddělení, i když v současné době se nachází na rodičovské dovolené. Tuto vedoucí pozici získala necelý rok před nástupem na mateřskou dovolenou. **Informantka 4** je zaměstnaná 3 roky jako team leader customer care u telekomunikační společnosti, pro kterou pracuje již 12 let. **Informantka 5** pracuje 10 let jako referent závodového nákupu. **Informantka 6** zastává teprve 3 měsíce pozici administrativní pracovnice v neziskové organizaci. Pár měsíců předtím však 15 let pracovala jako vedoucí logistického centra. **Informantka 7** pracuje již 12 let jako administrativní pracovnice ve společnosti zabývající se dopravou.

Ve výše uvedené tabulce jsou pro přehlednost uvedeny informace o zastávané pracovní pozici a sektor, ve kterém pracují, věk informantek a věk jejich dětí. Některé ženy se sice zdráhají uvádět svůj věk, ale u těchto sedmi tázaných jsem tento problém nezaznamenala. Ve vybraném vzorku informantek se nacházejí ženy ve věku 32 až 41 let.

Jedna z sedmi informantek má pouze jedno dítě, jedna informantka má tři děti a zbývajících pět dotazovaných žen mají dvě děti s časovým odstupem dvou až čtyř let.

6 Analýza a interpretace dat

V této kapitole jsou rozebírány jednotlivé dílčí výzkumné cíle a jejich celkové zhodnocení na základě informací zjištěných při rozhovorech s pracujícími matkami, které pečují o jedno nebo více dětí. Každému dílčímu výzkumnému cíli je věnována jedna podkapitola, která obsahuje úplné znění daného cíle a poté následují odpovědi na jednotlivé otázky, které byly při rozhovorech pokládány. Na konci každé podkapitoly je uvedeno jeho interpretační shrnutí.

6.1 Dílčí výzkumný cíl 1

DVC1: Při vedených rozhovorech zjistit, jak vnímají své postavení na trhu práce pracující ženy pečující o děti.

K zjištění odpovědí na tento první dílčí výzkumný cíl byly použity tazatelské otázky číslo 1, 2 a 3. Tyto tazatelské otázky, s výjimkou první otázky, byly rozšířeny ještě o určité doplňující otázky, které jsou také zaneseny v transformační tabulce, aby byly srozumitelnější a mohly tak být získány potřebné informace.

TO 1: *Jste spokojena na pozici, kterou zastáváte ve svém zaměstnání?*

Všechny oslovené ženy jsou v současné době spokojeny se zastávanou pracovní pozicí ve svém zaměstnání, i když ne vždy tomu tak u všech bylo. Informantka 1 konstatovala, že každá práce má svá pozitiva i negativa, a podle ní neexistuje žádná dokonalá práce, která by obsahovala pouze ty dobré stránky. O spokojenosti se svou pracovní pozicí také svědčí skutečnost, že informantka 3, která se v současné době nachází na rodičovské dovolené, vykonává různé blíže nespecifikované pracovní úkony z domu.

Informantka 4 je se svou momentální pracovní pozicí spokojená, ale ne vždy tomu tak bylo. „Už od začátku jsem věděla, že nechci být jen operátorem, proto jsem se rozhodla dálkově dodělat vysokou školu.“ Se získáním vysokoškolského diplomu se této dotazované otevřely nové možnosti a ona stoupala ve svém profesním žebříčku výš, až k současné vedoucí pozici. „Pokud se člověk spokojí jen s tím, co

momentálně má, tak si ani neuvědomí, že vždy by mohl mít víc a že vždy je co zlepšovat." Informantka 6 v minulosti nebyla spokojena se svou prací, proto se jí po 15 letech rozhodla změnit. V současném zaměstnání je spokojena, protože má více času na svoji rodinu a domácnost.

TO 2: *Jak byste popsala své postavení ve Vašem zaměstnání?* Tato druhá výzkumná otázka byla doplněna o to, zda dotazované nepociťují nějaké znevýhodnění v tom, že jsou pracujícími matkami.

Každá z dotazovaných popisuje své pracovní postavení v zaměstnání rozdílným způsobem, ale i přesto se občas v jejich výčtu najdou shodné odpovědi. Některé pokládají své postavení za zodpovědné, jelikož mají odpovědnost za své pracovní týmy. Informantka 4 popisuje své postavení následovně: *„Jsem zodpovědná za výsledky mého týmu a veškerou písemnou komunikaci s nefiremními zákazníky, a to jak v papírové formě například reklamace služeb, tak zodpovídání dotazů zákazníků na poskytované služby prostřednictvím e-mailů, v online fórech nebo na Facebooku."*

Dvě informantky vnímají své postavení rovnocenné s ostatními kolegy a pracovníky ve svém zaměstnání. I když mají větší kompetence a zodpovědnost za svou práci než ostatní. Tyto dvě dotazované nepociťují nebo bych spíše řekla, že si tak úplně neuvědomují nějaké rozdíly ve svém postavení k ostatním kolegům. Informantka 5 vnímá podobně své postavení jako tyto dvě dotazované akorát s tím rozdílem, že si uvědomuje rozdílnost v kompetencích a celkové povaze své práce oproti svým spolupracovníkům. *„Mé postavení je stejně důležité jako postavení ostatních kolegů. Má pracovní náplň však spočívá v samostatné činnosti, která je spojená se spoluprací s centrálou."*

Většina tázaných má stejné pocity jako informantka 2, která se vyjádřila následovně: *„Řekla bych, že v současné době jsem v práci nepostradatelná."* Takto svou pozici mimo jiné vnímá většina dotazovaných pracujících žen, ve svém zaměstnání mají pocit nepostradatelnosti a nezastupitelnosti.

Poté, co každá dotazovaná vymezila své postavení v zaměstnání, jí byla položena doplňující otázka, zda necítí nějaké znevýhodnění v tom, že je pracující matka.

Některé, obzvláště ty které neznaly předem kladené otázky, tato otázka zaskočila, což bylo poznat ve výrazu jejich obličeje. Pouze 3 informantky v tom nepociťují žádné znevýhodnění. Berou to prostě tak, jak to je. Informantka 3, která se v současné době nachází na rodičovské dovolené, zatím nepociťuje žádné znevýhodnění, jelikož pouze občas vykonává nějakou nezbytně nutnou práci z pohodlí domova.

Odpověď informantky 2 na tuto otázku byla následující: „*Jinak znevýhodnění cítím nejspíš v tom, že nemohu trávit tolik času se svými dětmi.*“ Občas však mívá pocit, že je něčím výjimečná, když jí její šéf vychází v mnohém vstříc. Podle informantky 5 nikdo nebere ohled na pracující matky, jelikož úplně pro všechny zaměstnance firmy, kde pracuje, platí stejná pravidla, co se týče pracovní doby, dovolené, ošetřování nebo nadělávání přesčasů.

Nejvýstižněji svůj pocit, v čem cítí znevýhodnění, vyjádřila informantka 6: „*Poloviční úvazek je pro mě v současné době nezbytný v tom, abych mohla mít volné odpoledne pro děti. Uvědomila jsem si totiž, že kariéra není vše, a já chci být se svými dětmi, vidět je vyrůstat a vodit je na kroužky. Se starším synem jsem o to vše přišla, jelikož jsem tento čas věnovala práci. Ale chápu, že ne každá žena si může dovolit pouze poloviční úvazek z finančních důvodů.*“

TO 3: *Jak si myslíte, že Vás vnímají ostatní zaměstnanci/kolegové?*

Na tuto třetí otázku, jak již bylo výše zmíněno bylo pro dotazované velmi těžké odpovědět. Odpovědi všech se pak v mnohém shodovaly. Skoro všechny oslovené ženy doufají, že na své kolegy a kolegyně dělají dobrý dojem. Pouze jedna dotazovaná nedokázala na položenou otázku odpovědět.

Více než polovina dotazovaných se domnívá, že je jejich spolupracovníci vnímají jako pracující matky. Dvě z nich k tomu dodávají, že na kolegy nejspíš musí působit jako věčně nestíhající a uhoněné matky. Informantka 2 by řekla, že jí ostatní zaměstnanci lázeňského zařízení vidí jako pracující matku, která dostala od svého zaměstnavatele určité výhody, ale doufá, že jí i přesto mají rádi.

K předchozímu výčtu všech uvedených vjemů si informantka 5 myslí, že je u ostatních spolupracovníků vnímána pozitivně, jelikož odvádí dobrou práci. Informantka 3 se domnívá, že dělá na všechny kolem dobrý dojem i přes mnohdy rozdílné názory.

6.1.1 Interpretální shrnutí DVC 1

Pokládané otázky při rozhovorech měly za úkol zjistit, jak vnímají své postavení na trhu práce pracující ženy pečující o děti.

Všechny informantky zastávají ve svém zaměstnání důležité pracovní pozice, ve kterých mají určitou zodpovědnost za svá jednání a rozhodnutí. Některé mají i zodpovědnost za celkové výsledky svého pracovního týmu, jelikož zastávají post vedoucího. Většina těchto pracujících žen má pocit nepostradatelnosti a nezastupitelnosti.

Každá práce má svá negativa a pozitiva, jak uvedla jedna z dotazovaných. Téměř všechny informantky jsou spokojeny se svou současnou pracovní pozicí, kterou zastávají ve svém zaměstnání. Ne však vždy tomu tak bylo, proto se jedna z nich rozhodla pro studium na vysoké škole a druhá po 15 letech pro změnu zaměstnání.

Některé z informantek si uvědomují určité znevýhodnění v tom, že jsou pracujícími ženami, které se zároveň starají o své děti. Podle jedné z dotazovaných nikdo nebere žádný ohled na to, že se jedná o ženu, která se stará o děti, pro všechny zaměstnance u jejího zaměstnavatele plátí stejná pravidla. Dvě z těchto pracujících žen se považují za uhoněné a věčně něco nestíhající matky. Téměř všechny tázané ženy by uvítaly zkrácené pracovní úvazky.

Na základě zjištěných informací by se dalo říci, že tyto informantky vnímají své postavení na trhu práce celkem pozitivně a nezastupitelně. Patří mezi důležité články, které tvoří základ pracovního kolektivu. Některé z nich však vydobytí a následně udržení současné pracovní pozice stálo mnoho úsilí a času, který by mohly věnovat své rodině. Žádná z těchto informantek se ani slovem nezmínila o tom, že by se cítila

nějak znevýhodněna oproti mužům, což je celkem paradox, protože ze všech stran můžeme slyšet výčet toho, v čem všem mají muži výhody.

6.2 Dílčí výzkumný cíl 2

DVC 2: Na základě rozhovorů zjistit motivy oslovených žen vedoucí je k získání vysokoškolského vzdělání.

K zjištění potřebných odpovědí na tento druhý dílčí výzkumný cíl byly použity tazatelské otázky číslo 4 a 5. Tyto dvě tazatelské otázky byly doplněny ještě o takzvané doplňující otázky, které jsou uvedeny v transformační tabulce vždy v závorce za hlavní tazatelskou otázkou. Doplňující otázky slouží k většímu náhledu do dané problematiky, v tomto případě motivů k získání vysokoškolského vzdělání.

TO 4: *Domníváte se, že Vám Vaše vysokoškolské vzdělání dopomohlo k získání současné pracovní pozice?* Tato tazatelská otázka byla ještě více specifikována tím, aby dotazované odpověděly, zda si myslí, že by bez vysokoškolského vzdělání našly uplatnění na trhu práce.

Odpovědi většiny informantek se shodují v tom, že jim jejich vysokoškolské vzdělání určitým způsobem dopomohlo k získání jejich současného zaměstnání. Celkem 3 dotazované odpověděly, že by bez příslušného vzdělání nemohly zastávat své pracovní pozice, jelikož hlavní podmínkou pro přijetí bylo vysokoškolské vzdělání v daném oboru. Například informantka 4 studovala dálkově vysokou školu, aby zvětšila své šance na profesní růst ve firmě. V současné době je sice se svou pracovní pozicí spokojena, ale nebrání se dalšímu postupu do vyšších funkcí.

Ostatní uvedly, že k přijetí na jejich současnou pracovní pozici nebylo hlavním požadavkem vysokoškolské vzdělání v daném oboru. Dvě z informantek mají vystudované jiné obory, než ty ve kterých nyní pracují. Informantka 5 se domnívá, že jí více k získání současné pracovní pozice dopomohla znalost cizích jazyků. Informantka 6 by zase spíše řekla, že na její přijetí na post administrativní pracovnice měla také velký vliv předchozí praxe.

Tři tázané ženy si myslí, že by i bez vysokoškolského titulu našly uplatnění na trhu práce. Další tři se zase shodly v tom, že by se jim pouze se středoškolským vzděláním obtížně hledala práce a nemohly by pracovat tam, kde jsou momentálně zaměstnané. Informantka 2 svůj názor doplňuje o to, že by si bez diplomu z příslušné vysoké školy a dalších zkoušek nemohla splnit svůj sen, být lékařkou. Jedna si myslí, že v současné době nedokáže tuto situaci posoudit. Téměř všechny však dodávají, že by jim také rapidně klesl jejich měsíční příjem. Informantka 6 uvádí, že by si bez příslušného vzdělání a odpovídající praxe nejspíš nemohla dovolit pracovat pouze na poloviční úvazek.

TO 5: *Co Vás vedlo nebo motivovalo ke studiu na VŠ?* Součástí této tazatelské otázky také byl popis toho, co pro dotazované představuje vzdělání a jakou má pro ně hodnotu.

Každou z oslovených žen vedly jiné motivy ke studiu na vysoké škole, dvě z nich se však i mimo jiných shodly na tom, že tím největším byla rodina. Dalším motivem byla například vnitřní snaha něčeho dosáhnout, vyšší možnost uplatnění na trhu práce, prestiž a finanční ohodnocení. Informantku 7 k dalšímu studiu přivedly odborné předměty. Informantka 2 si zase šla za svým snem, kterému vše podřídila.

Informantka 4 studovala vysokou školu až při zaměstnání v tzv. dálkové formě studia, protože se nehodlala spokojit pouze s pozicí operátorky. Důležité je také uvést, že nejen dosažením vysokoškolského vzdělání dosáhla kariérního postupu, ale také v tom hrála velkou roli její dlouhodobá snaha a dobré pracovní výsledky. K tomuto studiu jí také, kromě získání vedoucí pozice, vedlo i případné zvýšení možností výběru pracovních pozic v budoucnu.

Pro každou z dotazovaných představuje vzdělání něco jiného a má i rozdílné hodnoty. Informantka 1 považuje vzdělání za velmi důležité a vnímá ho jako zásadní metu v životě člověka. Pro informantku 2 představuje vzdělání určité uznání a postavení ve společnosti. Jeho hodnotu vidí naopak v tom, že může vykonávat práci, o které vždy snila. Pro informantku 3 je sice vzdělání velmi důležité, ale mnohem důležitější jí přijde až samotná praxe, díky které člověk získá potřebné

zkušenosti pro výkon svého povolání. Informantka 5 vnímá vzdělání jako bránu k dobře placené práci a má pro ni spíše ekonomickou hodnotu. Informantka 6 zase spíše vnímá vzdělání jako prostředek k výkonu práce, která ji baví. Dále také uvádí, že díky němu si může v současné době dovolit pracovat pouze na poloviční úvazek. Poslední z dotazovaných uvedla, že si společnost žádá stále vyšší vzdělání a představuje tak určitou prestiž.

Informantka 4 popisuje hodnotu vzdělání následovně: „*Hodnota vzdělání je relativní. I bez vzdělání může být člověk kapacitou v určitých oborech a dosahovat tak společenského a finančního vrcholu, ale v konzumní společnosti, ve které dnes žijeme a kde mnohdy rozhoduje papír a předpis, je vzdělání vždy výhodou, mnohdy nezbytností.*” Vzdělání je pro ní v dnešní době nezbytnou součástí určitého společenského života a otevírá více příležitostí k uplatnění se na trhu práce.

6.2.1 Interpretací shrnutí DVC 2

Otázky pokládané při rozhovorech s oslovenými ženami měly objasnit jejich motivy, které je vedly ke studiu na vysoké škole.

Každá z dotazovaných měla jinou motivaci pro získání vysokoškolského vzdělání. Jedním z uvedených motivů byla i rodina, která jim ke studiu vytvořila určité podmínky, ať už formou finanční podpory nebo formou psychické podpory. Dalším z uvedených motivů byla vnitřní snaha něčeho v životě dosáhnout a vyšší možnost uplatnění se na trhu práce, s čímž také souvisí další motiv, kterým je finanční ohodnocení. Mezi další motivy těchto žen patří získání určité prestiže a nových znalostí v odborných předmětech dané vysoké školy. Jednu z informantek, kromě již některých výše uvedených motivačních faktorů, vedlo k dalšímu studiu také zvýšení jejich šancí na kariérní postup.

Ať už každou z oslovených žen vedlo k jejich vzdělávání se na vysoké škole cokoliv, tak je důležité to, že jim určitým způsobem dopomohlo k získání jejich současného zaměstnání. Některé z informantek sice nakonec pracují v jiných oborech, než vystudovaly, ale vysokoškolské studium jim dopomohlo k zaměstnání. Dvě informanty se domnívají, že kromě vzdělání měla velký vliv na její přijetí předchozí

praxe a nebo znalost cizích jazyků. Celkem tři informantky se domnívají, že by i se vzděláním ze střední školy našly uplatnění na trhu práce. Tři dotazované ženy uvedly, že by bez příslušného vysokoškolského vzdělání nemohly zastávat svou současnou pozici. Všechny, kromě jedné informantky, která nedokáže momentálně posoudit svou situaci, se však shodují v tom, že by jim s nižším dosaženým vzděláním rapidně poklesl jejich měsíční příjem.

Dotazované také rozdílně vnímají hodnotu vzdělání a i to, co pro ně představuje. Pro některé je vzdělání velmi důležité a je vnímáno jako zásadní meta v životě člověka nebo jako brána k dobře placené práci. Další zase vidí ve vzdělání určitou prestiž, uznání a také vyšší postavení ve společnosti. Také by se dalo říci, že pro jednu informantku vzdělání představuje prostředek ke splnění jejího snu.

6.3 Dílčí výzkumný cíl 3

DVC 3: Pomocí rozhovorů zjistit důvody, které vedou oslovené ženy k odkládání mateřství.

K získání informací potřebných pro interpretaci třetího dílčího výzkumného cíle byly použity tazatelské otázky číslo 6 a 7. Tyto dvě tazatelské otázky byly doplněny ještě o takzvané doplňující otázky, které jsou opět zaneseny v transformační tabulce vždy v závorce za hlavní tazatelskou otázkou. Doplňující otázky slouží v tomto případě k většímu porozumění důvodům, které vedly dotazované k odložení mateřství na pozdější dobu.

TO 6: *V kolika letech jste se poprvé stala matkou?* Odpověď na tuto tazatelskou otázku je již odvoditelná z výše umístěné tabulky, kde jsou uvedeny základní informace o informantkách, ale pro celkovou přehlednost a následnou interpretaci získaných informací je nedílnou součástí výzkumu. Dotazovaným se také položením této otázky oddělily jednotlivé okruhy rozhovoru. V pořadí šestá tazatelská otázka byla doplněna o názory informantek na jejich postoje k mateřství a případné rozdíly v postojích jejich matek.

Odpovědi na tuto šestou otázku byly zaznamenány do následující tabulky 3, kde jsou uvedeny informace o tom, kolik let bylo dotazovaným ženám při narození jejich prvního dítěte. Průměrný věk informantek, ve kterém se jim narodila jejich první ratolest, se pohybuje kolem 30-ti let. Do tohoto průměrného věku však není započítána informantka 6, která svého prvního syna přivedla na svět v 19-ti letech. Druhého syna však měla až ve svých 33 letech. Důvody takového věkového rozestupu jsou uvedeny až u sedmé tazatelské otázky.

Tabulka 3: Věk informantek při narození prvního dítěte

	Věk při narození prvního dítěte
I1	28 let
I2	30 let
I3	31 let
I4	29 let
I5	28 let
I6	19 let (druhé dítě ve 33 letech)
I7	31 let

Zdroj: vlastní zpracování

Pět informantek vnímá určité rozdíly ve svých postojích k mateřství a v postojích jejich matek. Jedna informantka nedokáže posoudit rozdíly mezi svým postojem a postojem své matky a jedna zase naopak žádné rozdíly nevnímá.

Jedna dotazovaná uvádí, že veškeré rozdíly jsou dány povahou její matky, která je úzkostlivější a více se všeho, co se týče dětí, bojí. Ostatní informantky se zase shodují v tom, že rozdíly ve vnímání mateřství jsou dány společností, pokrokem a dobou. Informantka 6 k tomu všemu dodává: „*Tenkrát se tolik vše neřešilo a matky tím měly větší výhody. Třeba mohla zůstat doma se mnou, když jsem byla nemocná a neměla s tím žádný problém v zaměstnání.*“ Tato žena vidí hlavní rozdíl v postojích k mateřství v dnešní době, kdy se určité věci, které se dříve tak neřešili, více řeší.

TO 7: Pokud jste odložila Vaše mateřství na pozdější dobu, co bylo důvodem?

Informantky byly dotazovány na to, zda by porodily dříve své první dítě, pokud by neexistovaly žádné důvody k odložení jejich mateřské role.

Celkem tři informantky si myslí, že u nich k žádnému odložení jejich mateřství nedošlo. Jedna dokonce uvádí, že její matka měla své první dítě až ve 33 letech.

Ostatní se naopak domnívají, že by mohly dříve přivést na svět svého prvního potomka. Všechny dotazované ženy se shodly, mimo jiných důvodů na tom, že tím hlavním důvodem bylo nalezení vhodného partnera pro rodinný život. Informantka 2 také uvedla jako důvod její studium medicíny. Informantka 3 považuje za hlavní důvod svého rozhodnutí mít první dítě později strach z rozvodu. Informantka 4 zase vidí spíše příčinu, která jí vedla k odložení porodu prvního syna, v budování kvalitního zázemí a své pracovní pozice. Informantka 5 zase uvádí hlavním důvodem svůj nepříznivý zdravotní stav, který však dále nespecifikuje. Poté bylo dalším důvodem koupě nemovitosti a její následné oddlužení.

Dvě dotazované odpověděly, že by se dříve staly matkami, pokud by neměly některé z výše uvedených důvodů. Čtyři si naopak myslí, že by si nejspíš dříve děti nepořídily, protože se cítily nepřipravené na novou roli ve svém životě. Dokonce jedna z těchto žen se domnívá, že je vše tak, jak mělo být a hlavně je tak spokojena. Jedna z dotazovaných však nedokáže posoudit to, zda by měla dříve své první dítě.

6.3.1 Interpretální shrnutí DVC 3

Tento třetí dílčí výzkumný cíl hledal odpovědi u dotazovaných žen na důvody odkládání jejich mateřství na pozdější dobu. První dítě dotazované ženy porodily průměrně ve věku 30 let. Do tohoto průměrného věku však nebyl započítána jedna informantka, která měla svého prvního syna v 19-ti letech, druhého syna však porodila až ve 33 letech. Důvodem k tak velkému časovému rozestupu mezi narozením prvního a druhého syna bylo nalezení nového a do určité míry vhodnějšího partnera, než byl otec jejího prvního dítěte.

Celkem tři informantky si myslí, že u nich k žádnému odložení mateřství nedošlo. Ostatní, což znamená celkem čtyři ženy, se domnívají, že za jiných okolností by měly své první dítě o něco dříve. Všechny dotazované jsou přesvědčeni, že hlavním důvodem posunutí jejich mateřské role na pozdější dobu, bylo hledání vhodného životního partnera pro rodinný život. Kromě tohoto uváděného důvodu bylo zaznamenáno dalších několik. Dalším důvodem například bylo studium medicíny, strach z rozvodu, budování kvalitního zázemí a pracovní pozice. Dále také k odložení mateřství přispěl u jedné informantky nepříznivý zdravotní stav, u jiné zase koupě nemovitosti a její následné oddlužení.

Dvě dotazované ženy by si dříve pořídily svoji první ratolest, kdyby je nesužovaly některé z výše uvedených důvodů. Čtyři informantky si však myslí, že by si dříve své první dítě nepořídily, protože se na takovéto důležité rozhodnutí cítily nepřipravené. Podle jedné z těchto žen je vše takové, jaké mělo být, a je s tím tak spokojena.

Součástí tohoto dílčího výzkumného cíle bylo i zjišťování rozdílů mezi postoji dotazovaných a postoji jejich matek. Celkem pět těchto žen vnímá určité rozdíly v postojích k mateřství. Jedna informantka nedokáže posoudit rozdílnosti v postojích a druhá zase žádné rozdíly nevnímá. Podle jedné informantky jsou veškeré rozdíly dány povahou její matky, která je úzkostlivější. Ostatní dotazované se zase shodují v tom, že rozdíly ve vnímání mateřství jsou dány společností, pokrokem a dobou.

6.4 Dílčí výzkumný cíl 4

DVC 4 Při vedených rozhovorech zjistit, jaké služby využívají dotazované pracující matky.

TO 8: *Využíváte jako pracující matka nějaké služby (např. paní na úklid, chůvy), které Vám pomáhají skloubit pracovní život s rodinným?* Tato poslední tazatelská otázka je velmi obšírně pojatá, proto byla rozdělena na další konkretizující doplňující otázky. U informantek bylo zjišťováno, kdo všechno jim ještě pomáhá s péčí o děti a o jakou finanční částku se u zpoplatněných služeb jedná, pokud tedy některou z nich využívají. Další otázky byly zaměřeny na zaměstnavatele, zda dotazovaným

ženám poskytuje nějaké služby a zda by i ony od svého zaměstnavatele některé ze služeb, které by jim pomohly skloubit pracovní život s rodinným, uvítaly.

V současné době celkem tři informantky využívají některé ze služeb, které jim pomáhají skloubit práci s rodinou. Jedna dotazovaná dříve také využívala různých služeb, jelikož byla hodně pracovně vytížená. Od té doby co změnila zaměstnání, tak to zvládá sama. Další tři ženy nevyužívají žádných placených služeb, ale občas jim pomáhají jejich nejbližší příbuzní, kromě jedné, která uvedla, že jí vůbec nikdo nijak nepomáhá.

Některým ženám pomáhají sjednotit jejich pracovní životy s osobním různí lidé, kteří jsou za svou práci finančně ohodnoceni. Tyto ženy si platily paní na úklid a chůvy na hlídání dětí. Dvě z těchto informantek v současnosti nebo někdy v minulosti používaly obě formy výpomoci v podobě uklízeček a chův. Informantka 6 dříve využívala obě formy služeb, protože při své pracovní vytíženosti nemohla vodit děti na kroužky a ani nestíhala úklid domácnosti. Jedna momentálně využívá paní na úklid a další zase pouze chůvu na hlídání dětí. I těmto dotazovaným pomáhají s péčí o děti jejich prarodiče a nejbližší příbuzní. Pomoc nejbližších příbuzných většinou tkví ve vyzvedávání dětí ze škol, školek a družin, v doprovodu na kroužky a hlídání dětí do té doby, než se vrátí z práce jeden z rodičů.

Ceny služeb, které jsou informantkám zajišťovány druhými, se od sebe v určitých ohledech liší. Při jejich kalkulaci se totiž přihlíží k místu, kde dotazované ženy bydlí i k odbornosti placené síly v dané činnosti. Jedna z těchto žen uvádí, že za úklid své domácnosti zaplatí každý měsíc zhruba 1200 Kč. Druhá za stejnou službu zaplatí dvakrát vyšší částku, tedy 2500 Kč za měsíc. Informantka 6, která dříve také využívala těchto služeb, platila paní za úklid kolem 1600 Kč měsíčně a slečně na hlídání dětí každý měsíc zhruba 1000 Kč. Informantka 2 také využívá službu hlídání dětí, kterou jí zajistil její zaměstnavatel. Celková částka za hlídání jejich obou dětí se pohybuje mezi 4000 Kč až 5000 Kč měsíčně.

Téměř všechny dotazované ženy by od svého zaměstnavatele uvítaly alespoň nějaké výhody či benefity, které by jim pomohly sloučit pracovní život s jejich soukromým. Pouze informantka 6 v současné době nepotřebuje od svého zaměstnavatele žádnou

konkrétní pomoc či benefit. V předchozím zaměstnání by však uvítala jakoukoliv formu hlídání svých dětí. Největší zájem by tyto ženy měly o zřízení firemních školek, které by se přizpůsobily jejich pracovní době. Kromě takovýchto školek by byly vděčné i za zprostředkování chův, které by jim hlídaly děti v jejich domácnostech. Pro některé je totiž přeci jen lepší možnost mít nějakou slečnu nebo paní na hlídání, které by se o děti postaraly v jakoukoliv dobu a v jakékoliv situaci jako je například nemoc dítěte. Informantka 2 si nemůže vynachválit možnost hlídání dětí slečnou, kterou jí sehnal její zaměstnavatel. „ *Výborně se tím skloubil můj pracovní život s rodinným. V současné době to funguje tak, že se vždy předem domluvíme, které dny se slečně hodí, aby hlídala a podle toho se uzpůsobí má pracovní doba.*”

Jedna z dotazovaných by od firmy, ve které pracuje, také uvítala nějaké relaxační a zkrášlující procedury, které by jí dodaly další impulz jak do pracovního, tak i do rodinného života. Další z informantek navrhuje v létě zavést tábory pro děti všech zaměstnanců ve firmě, aby se nemuselo řešit, co bude s dětmi o prázdninách, které trvají celé dva měsíce. Informantka 5 by také kromě již výše zmíněných služeb byla ráda za určité zkrácení svého pracovního úvazku. Tuto svoji myšlenku však už dále nerozvádí.

Na poslední otázku, zda zaměstnavatelé daných žen poskytují nějaké služby, téměř všechny shodně odpověděly, že jim nejsou poskytovány žádné takové výhody, které by pomohly skloubit jejich pracovní život s rodinným. Pouze dvě informantky uvedly, že jim jejich zaměstnavatel poskytuje určité benefity. Informantka 4 uvádí, že její zaměstnavatel zprostředkovává hlídání dětí, které se podobá firemním školám. Zaměstnanci se však na této službě sami do určité míry finančně podílejí. Informantce 2 zase zaměstnavatel zprostředkoval a zaplatil slečnu na hlídání dětí po dobu, kdy bude vykonávat svou práci v ordinaci.

K této poslední tazatelské otázce informantka 3 dodává, že se sice v současné době nachází na rodičovské dovolené, ale pociťuje strach z diskriminace, která podle ní v některých pracovních oblastech postihuje matky s malými dětmi. Určitou formu obav také pociťuje z toho, že nebude moci vykonávat svou práci na maximum a že

bude muset řešit kromě pracovních záležitostí i záležitosti týkající se například toho, kam dát své dítě o letních prázdninách.

6.4.1 Interpretací shrnutí DVC 4

Poslední dílčí výzkumný cíl zjišťoval informace o službách, které využívají dotazované pracující matky. Dále tu byly nalezeny informace o tom, zda jim jejich zaměstnavatel poskytuje nějaké služby či benefity, které by jim pomohly skloubit práci s jejich soukromím. Také tu byly vysloveny názory na to, co všechno by tyto ženy ještě uvítaly od svých zaměstnavatelů.

V současné době některé z dotazovaných žen využívají nebo v minulosti využívaly dva druhy placených služeb, které jim umožnily naplno pracovat a zároveň udržet jejich rodinné prostředí. Mezi dvě nejčastěji vyhledávané služby patří úklid domácnosti a hlídání. Každá z těchto dvou služeb je adekvátně finančně ohodnocena. Informantkami vyplácená částka za úklid se pohybuje od 1200 Kč do 2500 Kč za měsíc, částka za hlídání dětí se zase pohybuje od 1000 Kč do 5000 Kč měsíčně. Dotazovaným ženám, které si neplatí žádné z výše uvedených služeb pomáhá jejich nejbližší příbuzenstvo, které například vyzvedává děti ze školek, škol a doprovází je na kroužky. Také informantkám, které si platí některou službu, pomáhá s některými věcmi jejich rodina.

Téměř všechny dotazované ženy, kromě jedné, by od svého zaměstnavatele uvítaly některé benefity. Největší zájem by měly o zřízení firemních školek, které by se přizpůsobily jejich pracovní době. Také by uvítaly hlídání dětí v domácím prostředí, a to nejvíce v období nemoci dětí nebo při mnohdy i několikedenních pracovních služebních cestách. Jedna z informantek by od svého zaměstnavatele také chtěla dostávat nějaké relaxační a zkrášlující procedury, které by jí dodaly další impulz v pracovním, tak i rodinném životě. Další navrhuje zavést letní tábory pro děti všech zaměstnanců ve firmě, aby o ně bylo po celý čas jejich volna dobře postaráno a pracující ženy se tak mohly naplno věnovat své práci. Jedním z návrhů byla i možnost do určité míry zkrácení pracovního úvazku.

Nadpoloviční většina těchto pracujících žen odpověděla, že jim jejich zaměstnavatel neposkytuje žádné výhody, které by jim pomohly skloubit jejich pracovní život s rodinným. Jedné informantce je poskytováno hlídání dětí na bázi firemních školek, druhé zase její zaměstnavatel zprostředkoval a zaplatil slečnu na hlídání dětí po dobu její práce v ordinaci.

Informantka, která se v současné době nachází na rodičovské dovolené pociťuje určitý strach z diskriminace v tom, že má doma malé dítě. Také se bojí toho, že jednou bude muset řešit například to, kam dát dítě po dobu prázdnin a další důležité záležitosti, což by jí mohlo rozptylovat od její práce a ovlivnit tím i výkon.

Závěr

Při získávání informací potřebných k vypracování této diplomové práce jsem se nesešla s žádnou větší překážkou, pouze mi tři z celkového počtu deseti oslovených pracujících matek odmítly poskytnout rozhovory, jelikož se jim nechtělo o daném tématu hovořit. Ostatní oslovené ženy, což čítá sedm informantek, mi při strukturovaném rozhovoru s otevřenými otázkami daly spoustu informací o sobě a svém pohledu na danou situaci. Obtížnější však bylo zvolit vhodný termín pro osobní setkání, jelikož některé jsou hodně zaneprázdněné a musejí si umět rozvrhnout a plánovat veškerý svůj čas.

Jednotlivé kapitoly teoretické části na sebe vzájemně navazují a jsou spjaty s tématem této diplomové práce. Teoretické vymezení základních pojmů v první kapitole slouží k prvotnímu pochopení tématu. V teoretické části byla dále popsána stará sociální rizika, která přecházejí v nová sociální rizika. Poslední část teoretické části diplomové práce byla zaměřena na vzdělání žen na trhu práce.

V praktické části bylo zkoumáno, jak dotazované vnímají své postavení na trhu práce, jejich motivy k získání vysokoškolského vzdělání, důvody vedoucí je k odkládání mateřství a druhy služeb, které jako pracující matky využívají. K získání potřebných informací byla vhodně zvolena technika strukturovaného rozhovoru s otevřenými otázkami, protože otevřené otázky dotazovaným umožňovaly větší svobodu ve vyjádření svého názoru a také se musely nad daným tématem více přemýšlet, aby jejich odpověď dávala smysl.

Hlavním výzkumným cílem této diplomové práce bylo zjistit, zda vzdělání představuje pro pracující matky tzv. pojišťující systém, který je chrání před novými sociálními riziky a případně najít do budoucna možná řešení těchto nových sociálních rizik. Tento cíl byl rozdělen na čtyři dílčí výzkumné cíle, které byly vybrány z nových sociálních rizik. Ke každému dílčímu cíli byly vytvořeny tazatelské otázky, které byly pokládány informantkám.

Všechny informantky zastávají ve svém zaměstnání důležité pracovní pozice, se kterými jsou v současné době spokojeny. Ne vždy tomu tak bylo, a proto se jedna z nich rozhodla po 15 letech změnit své zaměstnání a druhá pro studium na vysoké

škole. Některé z nich však vydobytí a následné udržení současné pracovní pozice stálo mnoho úsilí a času, který by mohly věnovat své rodině. Některé si zase uvědomují určité znevýhodnění v tom, že jsou pracujícími a věčně něco nestíhajícími matkami.

Při vedených rozhovorech byly také zjišťovány motivy, které dotazované vedly k jejich studiu na vysoké škole. Často uváděným motivem byla rodina, která jim pro studium vytvořila podmínky. Dalším byla vnitřní snaha něčeho v životě dosáhnout a větší možnost uplatnění se na trhu práce, s čímž souvisí lepší finanční ohodnocení. Mezi motivační faktory oslovených žen ke studiu také patřilo získání určité prestiže, nových znalostí v odborných předmětech a zvýšení šancí na kariérní postup. Každá z dotazovaných měla své důvody či motivy ke studiu a také pro ně vzdělání představuje rozdílné hodnoty.

Při rozhovorech také byly zjišťovány důvody, které vedly dotazované k odložení jejich mateřství na pozdější dobu. Průměrný věk, kdy tyto ženy porodily své první dítě, se pohybuje kolem 30-ti let. Celkem tři informantky si myslí, že u nich k žádnému odložení mateřství nedošlo. Ostatní uvádějí jako důvod posunutí svého mateřství na pozdější dobu hledání vhodného životního partnera pro rodinný život. Dalším důvodem bylo například studium medicíny, strach z rozvodu, nepříznivý zdravotní stav, budování kvalitního zázemí a pracovní pozice. S odložením mateřství také do určité míry souvisejí rozdíly v postojích, které k němu mají oslovené ženy a jejich matky, což některé vnímají a většinou to přisuzují dnešní době.

Oslovené ženy by také uvítaly větší podporu od svých zaměstnavatelů například formou benefitů, nekrácením odměn za ošetřování nemocných dětí, dětskými koutky, firemními školkami a nebo chůvami pro jejich ratolesti. Jedna z dotazovaných žen by také od svého zaměstnavatele chtěla dostávat nějaké relaxační a zkrášlující procedury, které by jí dodaly další impulz v pracovním, tak i rodinném životě. Dalším z návrhů bylo i v určité míře zkrácení pracovního úvazku a letní tábory pro děti všech firemních zaměstnanců, aby odpadl problém s hlídáním a hledáním vhodného programu po dobu prázdnin. Nadpoloviční většině dotazovaných žen totiž jejich zaměstnavatel neposkytuje žádné z výše uvedených výhod, které by jim pomohly skloubit jejich pracovní život s rodinným. Jedné z oslovených žen je

poskytováno hlídání dětí v dětském koutku, což funguje podobně jako firemní školky. Druhé zase její zaměstnavatel zprostředkoval a zaplatil slečnu na hlídání dětí po dobu její práce v ordinaci. Některé informantky si platí někoho na úklid a na hlídání svých dětí. S péčí o děti také těmto ženám pomáhají jejich nejbližší příbuzní.

Z výše uvedených informací vyplývá, že bylo dosaženo vytyčených dílčích výzkumných cílů a následně na to i hlavního výzkumného cíle diplomové práce. Provedeným výzkumem bylo zjištěno, že oslovené ženy nevnímají vzdělání jako pojišťující systém, který by je měl chránit před sociálními riziky. Dosažené vzdělání osloveným ženám sice určitým způsobem dopomohlo k získání jejich současného zaměstnání, ale žádný diplom jim sám o sobě nezaručí získání dobře finančně ohodnocené pracovní pozice. Kromě vzdělání tyto ženy považují za velmi důležitou jejich získanou praxi a zkušenosti. Některé z dotazovaných žen totiž pracují v jiném oboru, než vystudovaly a k výkonu jejich současné pracovní pozice by některým z nich nejspíš stačilo nižší vzdělání. Tématem této závěrečné práce však nebylo zjišťovat to, zda ve svém zaměstnání vykonávají pozici adekvátní jejich vzdělání, proto v diplomové práci tato problematika není více rozpracována. Velmi důležité je však zjištění, že tyto oslovené ženy nevnímají své vzdělání jako pojišťující systém, který by je měl určitým způsobem chránit před sociálními riziky. Vzdělání u některých dotazovaných žen pomohlo určitým způsobem získat jejich zaměstnání a dále má také z části vliv na finanční ohodnocení a také v některých případech má vliv na postavení ve společnosti. Všechna tato tři hlediska, která v teoretické části určují hodnotu získaného vysokoškolského diplomu, jsou velmi individuální a nelze to proto vztáhnout na všechny oslovené ženy.

Na základě informací zjištěných při rozhovorech se domnívám, že pokud se pracující ženy pečující o děti snaží všemožnými způsoby (titul z vysoké školy, vybudování zázemí a dobře finančně ohodnocená práce) zabezpečit společně s partnerem, nebo i v některých případech samostatně, chod celé rodiny, tak by tu měla více figurovat pomoc státu, který by měl následně na to spolupracovat se zaměstnavateli.

Novým námětem na zpracování další závěrečné práce by proto mohlo být vypracování databáze poskytovatelů komerčních služeb, které by pomohly pracujícím matkám vyřešit otázku hlídání jejich dětí, které zatím nenavštěvují

mateřské školy. Vhodná by byla např. i databáze, ve které by se sledovalo množství dětí nepřijatých do školského zařízení v určitých oblastech Republiky z důvodu plné obsazenosti těchto zařízení. Rodiče a to nejen matky by pak nemuseli své potomky dopravovat desítky kilometrů do těchto zařízení.

Seznam použitých zdrojů

BAHENSKÁ, Marie. *Počátky emancipace žen v Čechách*. Praha: SLON, 2005. 175 s. ISBN 80-86429-48-2.

BARTOŠOVÁ, Michaela; SLEPIČKOVÁ, Lenka. Problematické tranzice k mateřství. *Sociální studia*. 2008, roč. 5, č. 2, s. 35-54. ISSN 1214-813X.

DISMAN, Miroslav. *Jak se vyrábí sociologická znalost: Příručka pro uživatele*. Praha: Karolinum, 2002. 374 s. ISBN 80-246-0139-7.

HAMPLOVÁ, Dana; PIKÁLKOVÁ, Simona; RYCHTAŘÍKOVÁ, Jitka. *České ženy: Vzdělání, partnerství, reprodukce a rodina*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2003. 108 s. ISBN 80-7330-040-0.

HAMPLOVÁ, Dana; ŠALAMOUNOVÁ, Petra; ŠAMANOVÁ, Gabriela. *Životní cyklus sociologické a demografické perspektivy*. Praha: Sociologický ústav Akademie věd České republiky, 2006. 307 s. ISBN 80-7330-082-6.

HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: Základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005. 407 s. ISBN 80-7367-040-2.

KELLER, Jan. *Nová sociální rizika a proč se jim nevyhneme*. Praha: SLON, 2011. 197 s. ISBN 978-80-7419-059-9.

KELLER, Jan. *Úvod do sociologie*. Praha: SLON, 2012. 204 s. ISBN 978-80-7419-102-2.

KELLER, Jan; TVRDÝ, Lubor. *Vzdělanostní společnost? Chrám, výtah a pojišťovna*. Praha: SLON, 2008. 119 s. ISBN 978-80-86429-78-6.

KLIMPLOVÁ, Lenka. Nová sociální rizika a reformní trendy evropských sociálních států v reakci na ně. *Sociální studia*. 2010, roč. 7, č. 2, s. 23-43. ISSN 1214-813X.

KLIMPLOVÁ, Lenka. Od industrialismu k postindustrialismu v západních zemích – od starých k novým sociálním rizikům. *Sociálně a politické analýzy*. 2008, roč. 2, č. 2, s. 1-39. ISSN 1337-5555.

KREBS, Vojtěch a kolektiv. *Sociální politika*. Praha: ASPI, a. s., 2005. 504 s. ISBN 80-7357-050-5.

LENDEROVÁ, Milena. *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2009. 853 s. ISBN 978-80-7106-988-1.

MACHOVCOVÁ, Kateřina. *Ženy na trhu práce: realita a perspektivy: sborník textů mezinárodního kolektivu autorek k problematice rovného zacházení na trhu práce*. Praha: Gender Studies, 2007. 60 s. ISBN 978-80-86520-23-0.

MITCHELL, Eva; HAMPLOVÁ, Dana; CHALOUPKOVÁ, Jana; KOTÝNKOVÁ, Magdalena. *Kdo se (po)stará?: dítě mezi rodinou, státem a trhem*. Praha: Sociologický ústav Akademie věd České republiky, 2012. 135 s. ISBN 978-80-7330-216-0.

NOVÁČKOVÁ, Iva. *Přístup žen ke vzdělání v historii*. Pardubice, 2012. Bakalářská práce. Univerzita Pardubice, Fakulta filosofická.

PETRUSEK, Miloslav. *Společnosti pozdní doby*. Praha: SLON, 2006. 459 s. ISBN 80-86429-63-6.

POTŮČEK, Martin. *Sociální politika*. Praha: SLON, 1995. 142 s. ISBN 80-85850-01-X.

Riziko. *Wikipedie* [online]. 2014 [cit. 2014-11-14].

Dostupné z: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Riziko>

ŘEŽUCHOVÁ, Markéta. *Partnerství veřejného a soukromého sektoru: Analýza efektivního zabezpečování veřejných služeb*. Brno, 2010. Disertační práce. Masarykova univerzita, Ekonomicko-správní fakulta.

SCHUMACHER, Kate. *Životní cyklus* [online]. 2006 [cit. 2016-02-11]. Dostupné z: <http://ireferaty.cz/308/1644/zivotni-cyklus>

SIMONOVÁ, Natalie. *Vývoj vzdělanostní mobility v České republice v historické a komparativní perspektivě*. Praha, 2010. Disertační práce. Univerzita Karlova, Filozofická fakulta.

SIROVÁTKA, Tomáš; WINKLER, Jiří. Význam nových sociálních rizik v současné společenské vědě. *Sociální studia*. 2010, roč. 7, č. 2, s. 7-21. ISSN 1214-813X.

SOKAČOVÁ, Linda. *Kariéra, rodina, rovné příležitosti: výzkumy postavení žen a mužů na trhu práce*. Praha: Gender Studies, 2006. 25 s. ISBN 80-86520-12-9.

TAYLOR-GOOBY, Peter. *New Risks, New Welfare. The transformation of the European Welfare State*. Oxford: Oxford University Press, 2004. 248 s. ISBN 0-19926-727-8.

VALIŠOVÁ, Alena; KASÍKOVÁ, Hana. *Pedagogika pro učitele*. Praha: Grada, 2007. 402 s. ISBN 80-247-1734-4.

VEČEŘA, Miloš. *Sociální stát, Východiska a přístupy*. Praha: SLON, 1993. 103 s. ISBN 80-901424-6-X.

Vzdělávání žen v českých zemích. *Zájmové a neformální vzdělávání*[online]. 2014 [cit. 2014-11-26]. Dostupné z: <http://www.nidm.cz/mezinarodni-spoluprace/projektovacininnost/projekt-grundtvig-dopady-genderovych-stereotypu-na-lidske-aktivitu/forum-zajimavosti/vzdelavani-zen-v-ceskych-zemich>

Ženy a muži v datech 2014. *Český statistický úřad* [online]. 2014 [cit. 2015-01-26]. Dostupné z: [http://www.czso.cz/csu/2014edicniplan.nsf/t/AA003F80C2/\\$File/30000414k04.pdf](http://www.czso.cz/csu/2014edicniplan.nsf/t/AA003F80C2/$File/30000414k04.pdf)

Ženy a muži v datech 2014. *Český statistický úřad* [online]. 2014 [cit. 2015-01-26]. Dostupné z: [http://www.czso.cz/csu/2014edicniplan.nsf/t/AA003F8D11/\\$File/30000414k05.pdf](http://www.czso.cz/csu/2014edicniplan.nsf/t/AA003F8D11/$File/30000414k05.pdf)

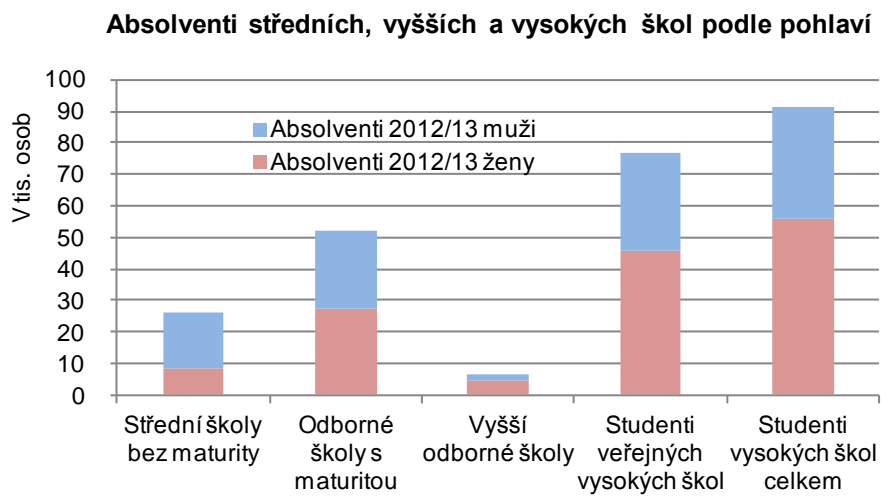
Seznam tabulek

Tabulka 1: Kladené otázky při rozhovorech.....	38
Tabulka 2: Schéma informantů.....	41
Tabulka 3: Věk informantek při narození prvního dítěte	51

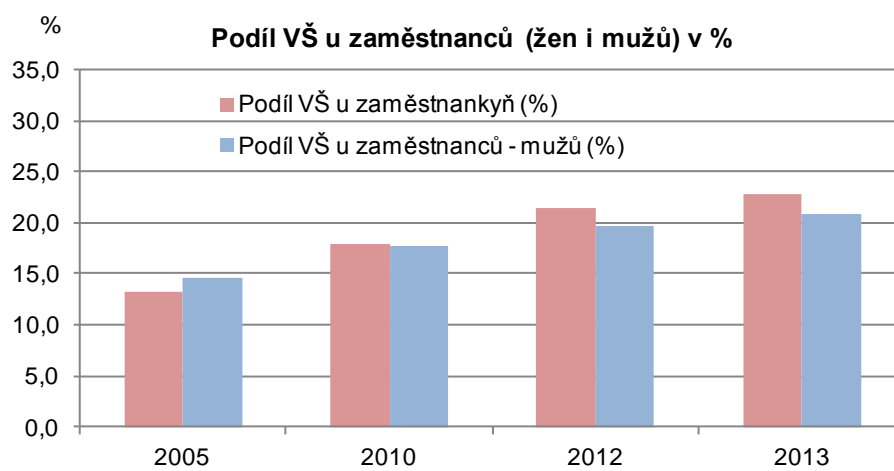
Seznam příloh

Příloha 1: Absolventi 2013	I
Příloha 2: Vysokoškolské vzdělání.....	II
Příloha 3: Přepis rozhovoru	III

Příloha 1: Absolventi 2013

Příloha 2: Vysokoškolské vzdělání

Příloha 3: Přepis rozhovoru

Přepis rozhovoru s administrativní pracovnící, která má celkem tři děti. Věk: 41 let. Na současné pozici pracuje teprve tři měsíce, dříve pracovala jako vedoucí logistického centra. Vedoucí logistického centra dělala úctyhodných 15 let, ale kvůli pracovní vytíženosti přešla do jiného zaměstnání. Věk dětí 5 let, 8 let a 22 let.

1. Jste spokojena na této pozici?

Ano, jsem spokojena, konečně mám více času na svoji rodinu a domácnost.

2. Jak byste popsala své postavení ve Vašem zaměstnání?

Těžká otázka, musím se nad tím trošku zamyslet. Ale řekla bych, že má pozice odpovídá povaze náplně práce. Převážně pracuji v kanceláři, do kontaktu s klienty přijdu jen zřídka. Zatím je pro mě vše nové, teprve poznávám chod této organizace, byla jsem totiž zvyklá na něco jiného.

3. Necítíte nějaké znevýhodnění v tom, že jste pracující matka?

Samozřejmě, že cítím. Poloviční úvazek je pro mě v současné době nezbytný v tom, abych mohla mít volné odpoledne pro děti. Uvědomila jsem si totiž, že kariéra není vše a já chci být se svými dětmi, vidět je vyrůstat a vodit je na kroužky. Se starším synem jsem o to vše přišla, jelikož jsem tento čas věnovala práci. Ale chápu, že ne každá žena si může dovolit pouze poloviční úvazek z finančních důvodů.

4. Změnila byste něco ve svém zaměstnání? Pokud ano, uveďte, prosím, co.

Teď už nic, vše mi vyhovuje. Poloviční úvazek v této neziskovce mi umožňuje ráno vodit děti do školy a odpoledne je vyzvedávat. Šéf mi vychází vstříc. Vše je však o společné komunikaci.

5. Jak si myslíte, že Vás vnímají ostatní zaměstnanci/kolegové?

Doufám, že dobře. (smích) Myslím, že jako pracující matku.

6. Domníváte se, že Vám Vaše vysokoškolské vzdělání dopomohlo k získání současné pracovní pozice?

Určitě ano, ale řekla bych, že i předchozí praxe měla velký vliv na mé přijetí na moji pozici administrativní pracovníce.

7. Myslíte si, že byste bez vysokoškolského vzdělání našla uplatnění na trhu práce?

Ne. Domnívám se, že vzdělání je velmi důležité, kord v dnešní době. Bez příslušného vzdělání a odpovídající praxe bych momentálně nemohla zastávat svou pracovní pozici a nejspíš bych si ani nemohla dovolit pracovat na poloviční úvazek.

8. Co Vás vedlo nebo motivovalo ke studiu na VŠ?

Těžko říct, co mě tenkrát motivovalo k tomu, abych dále studovala. Nejspíš to bylo to, že bych bez příslušného vzdělání nenašla dobrou práci. Studium v tu dobu přinášelo určitou prestiž a hlavně odpovídající práci a finanční ohodnocení.

9. Co pro Vás představuje vzdělání a jakou má pro Vás hodnotu?

Díky vzdělání mohu chodit do práce, která mě baví. Hlavně si mohu dovolit pracovat pouze na poloviční úvazek. Myslím si ale, že vzdělání je brána do světa. Pokud člověk dokáže své vzdělání dobře prodat, využít, tak díky němu může zastávat prestižní pracovní pozice. Není to však jen o vzdělání, ale i o snaze a pili.

10. V kolika letech jste se poprvé stala matkou?

Nejspíš tímto trošku nespádám do tvé kategorie, jelikož poprvé jsem se stala matkou v 19-ti letech. Druhé dítě jsem měla až ve 33 letech.

11. Vnímáte nějaké rozdíly mezi Vaším postojem k mateřství a postojem Vaší matky?

Určitě ano. Hlavně bych řekla, že to je dáno dobou. Každá máme trošku odlišný pohled na výchovu dětí. Tenkrát se tolik vše neřešilo a matky tím měly větší výhody. Třeba mohla zůstat doma se mnou, když jsem byla nemocná a neměla s tím žádný problém v zaměstnání. Alespoň takhle to vnímám já, když jsem si v předchozím zaměstnání nemohla dovolit zůstat doma s nemocnými dětmi, což pro ní bylo trošku nepochopitelné.

12. Pokud jste odložila Vaše mateřství na pozdější dobu, co bylo důvodem? (V dobách našich rodičů či prarodičů se totiž ženy stávaly matkami dříve)

Neměla jsem k tomu žádný důvod. Sice je fakt, že druhé dítě jsem měla až ve 33 letech, ale to bylo dáno tím, že jsem si našla nového partnera.

13. Pokud by neexistovaly žádné důvody k odložení mateřství na pozdější dobu, myslíte si, že byste se stala dříve matkou?

Myslím si, že ne. Nejspíš je vše tak, jak mělo být a já jsem spokojená.

14. Využíváte jako pracující matka nějaké služby (např. paní na úklid, chůvy), které Vám pomáhají skloubit pracovní život s rodinným?

Momentálně ne, ale dříve jsem si platila chůvu a paní na úklid. Při mé pracovní vytíženosti jsem totiž nemohla děti vodit na kroužky a ani jsem nestíhala úklid domácnosti.

15. Kdo další Vám ještě pomáhá s péčí o děti - prarodiče, příbuzní nebo přátelé?

Hodně mi pomáhají babičky a sestřenice.

16. Pokud využíváte nějakých zpoplatněných služeb, o jakou finanční částku se zhruba jedná?

Chůva a paní na úklid přišly zhruba na 600 Kč týdně.

17. Uvítala byste nějaké služby, které by Vám pomohly skloubit Váš pracovní život s rodinným, od svého zaměstnavatele?

V současné době ne. Ale v předchozím zaměstnání bych uvítala firemní školku a na odpoledne nějakou paní na hlídání.

18. Poskytuje Váš zaměstnavatel nějaké služby jako např. firemní školky?

Ne. Ani v mém předchozím zaměstnání neposkytoval.